

ELS INVENTARIS DE L'HOSPITAL DE LA SEU DELS ANYS 1353 I 1362, AMB L'INVENTARI DE LA SEVA BIBLIOTECA

JAUME DE PUIG I OLIVER

Institut d'Estudis Catalans

Resum

El treball forneix notícies dels arxius eclesiàstics de Girona (Arxiu Diocesà, Arxiu de la Catedral, Arxiu de Sant Feliu de Girona) entorn de l'Hospital de la Seu de Girona i dels rectors que va tenir durant la primera meitat del segle XIV. Se centra en la figura de Bernat Verdaguer, rector entre 1353 i 1362, i especialment en la biblioteca que figura en els inventaris de l'hospital després de la mort de Verdaguer. Són estudiats i identificats cadascun dels títols dels llibres inventariats, amb la bibliografia apropiada.

Paraules clau

Hospital de la Seu de Girona, Arxius eclesiàstics de Girona, biblioteca d'hospital de mitjan segle XIV.

Abstract

The work reports mainly on the ecclesiastical archives of Girona (Diocesan Archive, Cathedral's Archive, Sant Feliu de Girona Archive) around the Seu de Girona's Hospital and its rectors during the first half of the 14th century.

It focuses on the figure of Bernat Verdaguer, the rector between 1353 and 1362, and on the library that appears on the hospital's inventories after his death. Each title in the books is particularly studied, with the appropriate bibliography.

Key words

Hospital de la Seu de Girona, Ecclesiastical archives of Girona, hospital library from the mid 14th century.

El 1934 Lluís Batlle i Prats publicava el primer treball documentat sobre l'hospital de la Seu de Girona, amb l'inventari dels seus béns, redactat el desembre del 1363, arran del traspàs del seu rector, Bernat Verdaguer.¹ Avui intentarem aportar alguna clarícia complementària al treball de l'enyorat Dr.

¹ Cf. Lluís BATLLE I PRATS. *Inventari dels béns de l'hospital de la Seu de Girona*, dins *EUC*, XIX (1934), 58-80.

Batlle, ampliant algunes de les dades sobre la biblioteca de l'hospital, que ell fou el primer de descobrir.

De l'hospital de la Seu no se n'ha conservat cap fons arxivístic específic. Això no obstant, la seva activitat ha deixat rastres abundosos en la documentació eclesiàstica episcopal, de la catedral i monacal gironines. Cal tenir en compte que la documentació esmenta, sovint en barreja, diversos hospitals: els malalts i l'hospital de Pedret, és a dir, els leprosos, allunyats del contacte amb la gent, fora ciutat, al barri que ressegueix el curs del Ter en direcció nord-est. L'hospital vell o de Sant Pere és el de la Seu, situat al burg de Sant Pere de Galligants. L'hospital nou és el civil, el de santa Caterina, fundat a principis del segle XIII per uns "hospitalers".²

1. NOTÍCIES ARXIVÍSTIQUES SOBRE ELS PRIMERS HOSPITALS GIRONINS, EL DE LA SEU O HOSPITAL VELL I EL DE PEDRET

Segurament el primer esment d'un hospital a Girona és el del 31 de maig del 979, quan Oliba Llobató i el seu germà Sunifred donen a Santa Maria de Girona un alou a Pontós, per al sosteniment dels pobres i de l'hospital de pelegrins de la ciutat de Girona.³ L'interès de Llobató per l'hospital no és pas esporàdic: El 5 de setembre del 983 donava al seu fidel Freder, prevere, un alou a la vall d'Anglès, indrets de Ventaïol, el Verdeguer i el Bruguer, a condició que tingués cura de l'hospital de pelegrins.⁴ I encara el 20 de gener del 995, el seu nebot, l'ardiaca Guitart, quan deixa a Santa Maria de

² Rectifiquem aquí un dels punts de vista de Batlle i Prats, que considerava l'Hospital de la Seu fundat el 1211 pels confreres de l'església de Sant Martí: cf. *o. c.*, 59. El que en tot cas es fundava aleshores era l'Hospital nou o de Santa Caterina. La fundació desencadenaria de seguida un conflicte de drets amb la parròquia de Sant Feliu, quan hom vol construir la capella de Santa Caterina: cf. ADG, ASF, perg. 42: L'abril de l'any 1225 l'abat de Ripoll, Ramon des Bach (1217-1234), comissionat pontifici, intimava el bisbe de Girona i l'abat de Sant Feliu que permetessin de construir església a l'hospital (nou) dels pobres de la ciutat, bo i declarant el compromís assolit pels hospitalers, d'una banda, i l'abat i clergues de Sant Feliu, per l'altra: l'església seria construïda pels hospitalers, a condició de tenir per església matriu la de Sant Feliu i pagar a l'abat de Sant Feliu cens anyal d'un diner; els hospitalers presentarien el sacerdot de l'església de l'hospital, i l'abat no el podria reprovar sense causa evident; els drets de sepultura dels feligresos de Sant Feliu que escollissin el cementiri de l'hospital es dividrien per meitats; el rector o ministre de l'hospital, elegit pels germans hospitalers, faria homenatge a l'abat; i finalment l'altar major de l'església nova seria dedicat a santa Caterina, i se'n faria festa anyal.

³ Cf. CatCar V-I, n. 456, p. 417-418.

⁴ Cf. CatCar V-II, n. 488, p. 442-443.

Girona les cases que va heretar del seu oncle Llobató al costat del palau episcopal, n'exceptua l'hospici de pobres i pelegrins, bo i recalcant que el va fer construir el seu oncle Llobató.⁵

En aquest punt s'obre un període de foscor documental que dura cent anys. Només coneixem una notícia del segle XI referent a l'hospital de Girona i és de l'abril del 1094: la donació que li fa en el seu testament el laic Berenguer Eldemar d'un sester d'ordi i dos de vi a mesura de Girona.⁶

Després cal esperar gairebé cent anys més per tenir notícies de l'hospital, però aleshores les notícies es multipliquen. El 1 de juliol del 1175, Ramon d'Argelaguer, canonge de Sant Feliu, dispensador de la candela de Santa Maria, amb consell i voluntat del bisbe Guillem de Monells i de Guillem, sagristà de la Seu, dona a Joan de Colomers, procurador de l'Hospital, el mas Olivera, de Sarrià.⁷

El 25 de gener del 1177, el sagristà de la Seu, Guillem de Terrades, deixa un llit a l'hospital de Girona i un altre al de leprosos.⁸

El 23 de març del 1178, una Joana ven a l'hospital i a Ponç, el seu procurador, una vinya al pla de Sarrià per 6 sous barcelonesos, dels quals Ramon d'Argelaguer n'ha de rebre un terç.⁹

El setembre del 1183, Berenguer de Colomers llega a l'hospital de Girona una flassada.¹⁰

El 13 d'agost del 1187 l'hospital rep un llegat de 12 sous, més altres 12 sous per als malalts, de Genciana, esposa de Joan de Vilavenut.¹¹

El 10 d'abril del 1188, el precentor de la Seu, Guillem de Púbol, deixa en el seu testament a l'hospital de Girona i a la casa dels malalts "*vi solidos et II sextarios ordeí et II guadingias*", a més de fundar-hi una candela que de nit faci llum als malalts.¹²

⁵ Cf. CatCar V-II, n. 556, p. 489-490.

⁶ Cf. ACG, Pergamins s. IX-XII, n. 114; MARTÍ 453, p. 461-464; MALLORQUÍ, n. 73, p. 153.

⁷ AHG, Pergamins de Santa Caterina, n. 6.

⁸ Cf. CRV 9. El bisbe supervisava i firmava les compres i vendes d'immobles de l'hospital de Sant Pere i rebia una masmudina cada cop que entrava un hospitaler nou, CRV, n. 58.

⁹ AHG, Pergamins de Santa Caterina, n. 7.

¹⁰ Cf. MALLORQUÍ 135.

¹¹ Cf. PM 61; MALLORQUÍ 138.

¹² Cf. ACG, perg. s. IX-XII, n. 477.

El 6 de maig del 1194, Ponç de Vall deixa en testament una emina de blat a l'hospital.¹³

L'any següent, el 18 d'abril del 1195, Arnau de Palol llega cinc sous a l'hospital de Pedret i tres al de Girona.¹⁴ Aquest any 1195 l'hospital té un batlle i cobra terç o batlliu per transaccions que es fan en terres que li pertanyen o sobre les quals té drets.¹⁵

El 31 de maig del 1200 Ponç Adalbert deixa en testament dos sous a l'hospital de Sant Pere i tres als malalts de Pedret.¹⁶

2. NOTÍCIES DELS ARXIUS ECLESIASTICS SOBRE ELS TRES HOSPITALS DE GIRONA: EL VELL, EL NOU I EL DE PEDRET FINS A LA FI DEL SEGLE XIII

Durant el segle XIII, es multipliquen els benefactors de l'hospital:

L'agost del 1204 Ramon Blancaç llega dos sous als malalts de Pedret i dos més a l'hospital de Girona.¹⁷

El setembre del 1214 Pere de Llagostera, sagristà segon de la Seu, deixa dos sous als dos hospitals de Girona.¹⁸

L'agost del 1216 el canonge gironí Gaufred Moner destina en el seu testament tres sous als hospitals de Pedret i de Sant Pere i cinc a l'hospital nou del cap de l'Areny, construït o en construcció.¹⁹

El gener del 1218 és el cabiscol de la Seu, Guillem de Corçà, qui deixa tres sous a l'hospital i als malalts de Pedret.²⁰

El gener del 1219 Berenguer de Sitjar deixa dos sous a l'hospital de Pedret i cinc als altres dos.²¹

El novembre del 1220 Dalmau de Creixell disposa donatius per a l'hospital vell de Girona i per al nou.²²

¹³ Còpia del segle XVII: RAH, ms. 9/2309, p. 87-91; J. RIUS SERRA, n. XXXIII, p. 384-387, ex A.

¹⁴ Cf. *Sant Daniel* 86; MALLORQUÍ 148.

¹⁵ Cf. ADG, PA, Llambilles, n. 12 (4436).

¹⁶ Cf. ADG, PA, Testaments, n. 5 (7580).

¹⁷ Cf. ADG, Mitra, calaix 5, vol. 24 *Translata instrumentorum decimarum*, fol. 9rv; MALLORQUÍ 167.

¹⁸ Cf. MALLORQUÍ 182.

¹⁹ Cf. MALLORQUÍ 185.

²⁰ Cf. MALLORQUÍ 190.

²¹ Cf. MALLORQUÍ 192.

²² Cf. PM 108; MALLORQUÍ 194, datant 1221.

Bernat de Subirànegues deixa el maig del 1228 cinc sous a l'hospital de Sant Pere.²³

El desembre del 1225, en el sacramental d'Elisenda de Vilademany consta que els malalts de Pedret són beneficiats amb 10 sous i l'hospital de Girona amb 20.²⁴

L'abril del 1234 Ramon de Campdorà deixa cinc sous a cadascun dels dos hospitals gironins, el vell i el nou.²⁵

El desembre de 1234 la vídua de Bernat de Sobrànegues, Ermessenda, deixa dos sous a l'hospital de Sant Pere i dos als malalts de Pedret.²⁶

El 1237, Arnau d'Escala, el fundador de la Pia Almoina, destinava llegats als tres hospitals que funcionaven a Girona: el de Pedret, el de Sant Pere i el nou.²⁷

El febrer del 1243 en el testament de Josberta de Palol hi consten dos sous per a cadascun dels dos hospitals, nou i vell, de Girona.²⁸

En el testament de Pere de Prat, canonge de Sant Feliu de Girona, que l'any 1247 funda en aquesta església una almoina per a vestir pobres, hi ha una deixa de dos sous per a cada un dels hospitals de Girona i per al de Pedret.²⁹

El juny del 1249 l'ardiaca de Rabós, Ramon de Mont-roig, dicta testament en el qual llega tres sous a cadascun dels tres hospitals de Girona, el nou, el vell i el de Pedret.³⁰

El novembre del 1251 el Berenguer de Sitjar de torn deixa cinc sous a l'hospital de Sant Pere i 10 a l'hospital nou.³¹

L'any 1252, el coc de la Seu, de nom Eimeric, fa llegats, entre altres institucions, a l'hospital nou, als malalts de Pedret i a l'hospital de la Seu.³²

El 1253 Pere Duran, clergue del Mercadal, que funda un aniversari de vint capellans a Sant Feliu de Girona, deixa dos sous a l'hospital de Sant Pere.³³

²³ Cf. ACG, *Llibre Verd*, fol. 169v; MALLORQUÍ 209.

²⁴ Cf. *Sant Daniel* 135.

²⁵ AHG, Hospital de Santa Caterina, perg. 39; MALLORQUÍ 226.

²⁶ ACG, *Llibre Verd*, fol. 170v; MALLORQUÍ 230.

²⁷ Cf. PM 161; MALLORQUÍ 234.

²⁸ AHMG, perg. 13; MALLORQUÍ 248.

²⁹ ADG, Pergamins de Sant Feliu, n. 99.

³⁰ Cf. MALLORQUÍ 261.

³¹ Cf. MALLORQUÍ 269.

³² Cf. ADG, Seu, Ben. Sant Domènec, perg. 4.

³³ ADG, Pergamins de Sant Feliu, n. 122.

L'abril del 1256 el ciutadà gironí Bernat Renall deixa en testament als dos hospitals de la ciutat dos sous a cadascun.³⁴

Però no tot són recepcions passives de béns. El 1252 un document d'arbitratge informa que entre el monestir de Sant Pere i l'hospital hi ha hagut conflictes de tota mena: sobre canals que desvien l'aigua plujana amb perjudici del monestir, per edificacions abusives que s'haurien de demolar, sobre parets mitgeres i portes entre monestir i hospital, per les clavegueres de les latrines de l'hospital, perquè l'hospital s'havia apoderat d'un mas que era del monestir, per la jurisdicció de l'abat sobre persones foranes ingressades a l'hospital, per les molèsties del forn, per la integritat de la bassa del monestir sobre diverses construccions i la forma de construir porxos amb arcs i pilars, etc.³⁵

L'abril del 1255 Bernat Ramon de Deu deixa cinc sous als malalts de Pedret, cinc sous a l'hospital nou i dos a l'hospital vell.³⁶

El maig del 1258 Arnau de la Miana, ardiaca de l'Empordà i paborde de desembre de la Seu, concedeix als pobres de l'hospital de Sant Pere i al seu rector, Guillem de Pontillà, la vinya donada a l'hospital per Franca, vídua de Geronès de Vila-roja, situada a la Font Vermella, salvant els drets de la pabordia.³⁷

El novembre del mateix any Guillem de Pontillà estableix a Pere Gausfred, de Sant Julià de Corts, i a Maria, dues cases amb pati i tres peces de terra situades a la parròquia de Sant Pau de Sarrià, a canvi de diversos censos i per 10 sous barcelonesos d'entrada.³⁸

El 1259 Guillem de Sant Pere i la seva muller venen a l'hospitaller de l'hospital de la Seu, situat al burg de Sant Pere, una feixa que tenen a Domeny.³⁹

El gener del 1262 Bernat de Falgueres, prevere de Capítol de la Seu, deixa a cadascun dels tres hospitals de Girona dos sous.⁴⁰

³⁴ Cf. MALLORQUÍ 292.

³⁵ Cf. AHG, Hospital de Santa Caterina, perg. 67. Per al detall de les queixes i reclamacions tant de l'abat com del rector i la sentència arbitral dels clergues de la Seu, més aviat favorable al monestir, cf. Josep CANAL, Eduard CANAL, Josep M. NOLLA, Jordi SAGRERA, *El sector nord de la ciutat de Girona. De l'inici al segle XIV (HUG 4)*, Girona, Ajuntament de Girona 2000, p. 100-101.

³⁶ Cf. MALLORQUÍ 282.

³⁷ Cf. MALLORQUÍ 299.

³⁸ ACG, *Llibre Verd*, f. 3; MALLORQUÍ 302.

³⁹ Cf. *ib.*, fol. 3v; ADG, CRV, n. 58; ACG, *Llibre Verd*, f. 3v-4v.

⁴⁰ Cf. MALLORQUÍ 307.

El juliol del 1266 Bernat de Vic deixa tres sous a cada hospital de Girona i al de Pedret.⁴¹

L'octubre del 1270 Berenguer de Jonquer deixa dos sous a cadascun dels dos hospitals de Girona i dos més a la casa de malalts (de Pedret).⁴²

El setembre del 1271, Pere Isarn, prevere de Capítol, deixa 10 sous a cadascun dels tres hospitals gironins.⁴³

El desembre del 1272, Bernat Agulló, ciutadà de Girona deixa tres sous a l'hospital nou i dos al vell.⁴⁴

El setembre del 1272, Maria, muller de Ramon Joan, de Sarrià, es fa dona pròpia de Guillem de Lladó, rector de l'hospital de la Seu de Girona.⁴⁵

El gener del 1273, el senyor del castell de Vila-romà, Pere Alemany, deixa cinc sous als hospitals de Girona i al de Pedret.⁴⁶

El febrer del 1277 fa testament mestre Ponç, físic de la Seu de Girona, el qual, entre altres deixes, destina dos sous a cadascun dels tres hospitals de la ciutat.⁴⁷

En el testament del bisbe Pere de Castellnou, del 1278, hi ha una deixa de cinc sous per a la casa dels malats de Pedret, per a l'hospital nou i per a l'hospital vell.⁴⁸

L'agost del 1288, en el seu testament, Guillem de Lledó, clergue de Girona, entre altres deixes, institueix una torxa de cera a l'església de Sant Pere de Llorà i un aniversari de 60 preveres i 60 pobres per al dia del seu òbit, garantit amb tres masos seus de les parròquies de Ginestar, Llorà i Sant Gregori, que hauran de passar a l'hospital de la Seu després de la mort del seu germà Ramon.⁴⁹ Consta que el gener del 1290 Ramon de Lledó era el rector de l'hospital.⁵⁰

El març del 1292, el cabiscol de Sant Feliu de Girona, Jaume d'Albons, llega a cadascun dels hospitals gironins cinc sous.⁵¹

⁴¹ ADG, Pergamins de Sant Feliu, n 171.

⁴² AMG, perg. 30; MALLORQUÍ 342.

⁴³ Cf. MALLORQUÍ 346.

⁴⁴ Cf. MALLORQUÍ 353.

⁴⁵ AHG, Hospital de Santa Caterina, perg. 122.

⁴⁶ ACG, CRV, f. 58v-59v.

⁴⁷ Cf. PM 326; MALLORQUÍ 372.

⁴⁸ Cf. PM 340; CRV 79; VL, XIII, 323; MALLORQUÍ 384.

⁴⁹ AHG, Hospital de Santa Caterina, perg. 172; ADG, D-2, f. 243v-244; D-3, f. 152v-153.

⁵⁰ Cf. MALLORQUÍ 446.

⁵¹ ADG, Pergamins de Sant Feliu, n. 274; D-5, f. 74-77.

En el testament del bisbe Bernat de Vilert, del maig del 1291, es destinen tres sous a cadascun dels tres hospitals de Girona.⁵²

El març del 1292, el cabiscol de Sant Feliu de Girona, Jaume d'Albons, deixa en el seu testament cinc sous als dos hospitals i dos a la casa dels malalts de Pedret.⁵³

L'octubre del 1293 en el testament de Ramon de Santmartí, sagristà de Sant Feliu de Girona, els hospitals de Girona reben dos sous cada un.⁵⁴

L'agost del 1292, Guillem Gaufred, tresorer de la Seu, fa deixa testamentària de dos sous per als dos hospitals de Girona i per als malalts de Pedret.⁵⁵

L'octubre del 1293 és el sagristà de Sant Feliu, Ramon de Santmartí, qui fa testament i deixa dos sous a cadascun dels tres hospitals de la ciutat.⁵⁶

El novembre del 1294, Saurina de Torrent, vídua de Berenguer de Torrent, deixa dos sous a cadascun dels dos hospitals.⁵⁷

El juliol del 1296 l'abat de Sant Pere de Galligants, Arnau, requereix el bisbe de Girona, Bernat, i el guardià dels framenors, Pere de Palol, si consenten que les rendes del castell de Palagret, que Berenguer de Sitjar, monjo de Sant Pere, va destinar a una almoina als pobres, siguin concedides a l'almoiner del monestir, i, en aquest cas, que l'hospital nou rebí quatre diners, el de Pedret tres i els malalts pobres de l'hospital vell rebí tres diners de pa cada setmana.⁵⁸ El bisbe i el guardià dicten les ordenacions reclamades per l'abat al cap de pocs dies, entre les quals s'esmenta una part de les rendes de Palagret que han d'anar a parar a l'hospital vell i als seus pobres.⁵⁹

El segle XIII acaba amb tres actes feudals típics de l'època. El 1298 el rector de l'hospital és Ramon de Quadres, el qual el 3 de maig d'aquell any estableix per cinc anys a Bernat Seguer, de Domeny, un terç de la coromina que l'hospital posseeix a Domeny.⁶⁰ El febrer del 1300, Elisenda, muller de Bernat Esteve, de Domeny, es fa dona pròpia i sòlida de l'hospital de la Seu

⁵² Cf. PM 444; MALLORQUÍ 454.

⁵³ Cf. MALLORQUÍ 460

⁵⁴ ADG, Pergamins de Sant Feliu, n. 290.

⁵⁵ Cf. MALLORQUÍ 462.

⁵⁶ ADG, ASF, perg. 290; MALLORQUÍ 471.

⁵⁷ *Sant Daniel* 403; MALLORQUÍ 486.

⁵⁸ Cf. MALLORQUÍ 502.

⁵⁹ ADG, G-1, fol.38v-39r; AHG, Hospital de Santa Caterina, perg. 206; MALLORQUÍ 505.

⁶⁰ G-1, fol. 73Bv.

de Girona i de la pabordia de Xuncla de Sant Feliu de Girona, a càrrec de Ramon de Lledó, rector de l'hospital, i de Guillem de Fornells, canonge de la seu de Girona.⁶¹ I el novembre del 1300, Ramon de Lledó, rector de l'hospital, estableix a Arnau de Ferreres, de Campdorà, i a la seva esposa, Guillema, dues vinyes situades a Campdorà, indret d'Aspirà, salvant el dret de l'hospital a rebre 10 diners anyals a canvi del cens i dels agrers de la terra, per 80 sous barcelonesos que ha gastat en la trilla de l'hospital a Sarrià.⁶²

3. NOTÍCIES DEL SEGLE XIV FINS AL RECTORAT DE BERNAT VERDAGUER

Al segle XIV la documentació es torna més rica i variada, i es concentra en les persones dels rectors de l'hospital: Bernat Barrau,⁶³ Pere Miquel⁶⁴ i Bernat Verdaguer.

a) Bernat Barrau

Les poques notícies que hem pogut recollir sobre Bernat Barrau es concentren en dos anys. El 1326, essent ja rector de l'hospital de la Seu, feia gestions epistolars prop del bisbe perquè fossin enviades palmes al cambrer del papa. Ja feia alguns anys que el papa residia a Avinyó, i la gestió de Barrau significa que hom posava en pràctica des de Girona les tècniques de *captatio benevolentiae* a l'esguard d'una autoritat molt potent que s'havia tornat pròxima. El 25 de febrer del mateix any, el bisbe, obsequiós, comunicava a Bernat Barrau, que, rebuda la seva lletra, es finançava la tramesa amb el subsidi papal que col·lecta Arnau de Montrodon.⁶⁵

Bernat Barrau devia tenir caràcter o condicions de bon negociador, perquè el bisbe, l'aragonès Pere d'Urrea, li va confiar la solució de més d'un conflicte:

El 22 d'abril del 1326 el bisbe el comissionava per la causa d'apel·lació de Bartomeu de Cruquella, clergue familiar d'Arnau de Montrodon, canonge de la Seu, contra Guillem de Bas, flequer de la canònica.⁶⁶

⁶¹ AHG, Hospital de Sant Caterina, perg. 217; MALLORQUÍ 536.

⁶² AHG, Hospital de Santa Caterina, perg. 1931.

⁶³ Cf. U-2, fol. 28rv; fol. 65v-66r; U-2b, fol. 39rv; U-3, fol. 85v-86r.

⁶⁴ Cf. U-4, fol. 197v.

⁶⁵ Cf. ADG, U-2, fol. 28rv.

⁶⁶ Cf. ADG U-2, fol. 65v-66r.

El 14 de novembre del 1326 el bisbe comissionava a Bernat de Cornellà, canonge, i a Bernat Barrau, rector de l'hospital de la Seu, la causa de Bernat Senan, clergue, contra la marmessoria d'Arnau de Soler, ardiaca de Besalú.⁶⁷ Aquesta marmessoria es va complicar, entre d'altres coses, perquè Pere d'Urrea havia segrestat el testament d'Arnau de Soler, a causa del reconeixement que hi feia d'una filla il·legítima per a la qual preveia el càrrec de futura abadesa del convent que fundava a Vilanera.

El 8 de març del 1328 Pere Capmany, capellà de la Bisbal, exposa a Bernat de Llapart, jutge de la Bisbal, que Bernat Barrau, rector de l'hospital de la Seu i comissionat per fer complir deixes pies de la Bisbal, havia reclamat 1000 sous que Ramon d'Aristany es reservà per bé d'ànima quan heretà el seu fill, Pere d'Aristany, i la reclama de nou. Pere Capmany reclama al jutge que la hi faci donar.⁶⁸

Bernat Barrau devia morir després del març del 1328 i abans del desembre de 1330, quan ja havia entrat en funcions el rector nou de l'hospital de la Seu.

b) Pere Miquel

No consta quan va començar el seu rectorat. Ateses les notícies anteriors sobre el rectorat de Bernat Barrau, no podia ésser en data molt recent, car el 15 de desembre del 1330 Pere Miquel demanava i rebia, amb Garcia de Biota, rector de Palera, i Jaume Camps, clergue de Vallcanera, llicència d'absentar-se.⁶⁹ És raonable pensar que Pere Miquel hauria inaugurat el seu rectorat treballant un cert temps en la institució que regentava. Però el tenor de la notícia que segueix potser invalida la nostra suposició, per raonable que pugui semblar.

El 24 de setembre del 1331 el Capítol exposava al sagristà de la Seu que diversos beneficiats, el refectorer i Pere Miquel, rector de l'hospital de la Seu, són negligents, i demanava que els intimés monitòria.⁷⁰ Encara que el cas de Pere Miquel s'integri en una llista de "negligents" i que la mesura proposada pels capitulars sigui una simple estirada d'orelles, això no estalvia al rector de l'hospital una mala nota, just al principi de la seva gestió.

⁶⁷ Cf. ADG, U2b, fol. 39rv.

⁶⁸ Cf. ADG, U-3, fol. 85v-86r.

⁶⁹ Cf. ADG, U-4, fol. 136r.

⁷⁰ Cf. ADG, U-4, fol. 197v.

No s'han trobat altres notícies sobre Pere Miquel i el seu rectorat a l'Hospital, tot i que va durar probablement més de vint anys. Si es va mantenir en el càrrec, li van tocar temps malastrucs. El 1333 s'esdevenia "lo mal any primer". Després, el 1340, sobrevingué la pesta, circumstància crítica per a un hospitaler. Consta mort després del 3 de novembre del 1353, quan el bisbe ja conferia el benefici de l'hospital de la Seu, vacant, a Bernat Verdaguer, sagristà de Sant Gregori.⁷¹

c) Bernat Verdaguer. Petita biografia

Per al propòsit d'aquest treball, que no vol fer la història de l'hospital de la Seu, serà interessant aturar-se en la figura de Bernat Verdaguer, rector de l'hospital des de l'octubre del 1353 fins a la seva mort, la tardor del 1362. És en els documents de la seva marmessoria on apareix la llista dels llibres de l'hospital, en la qual, sobretot, voldríem fixar l'atenció.

D'una manera paradoxal, el nom de Bernat Verdaguer apareix per primera vegada en la documentació gironina el dia que fa testament, 16 de juny del 1341,⁷² testament que no serà l'últim. En el darrer, el que farà poc temps abans de la seva mort, el 1 de febrer del 1361, afirma que ha estat trenta-quatre anys al servei dels bisbes i de la Seu.⁷³ La dada fa recular a l'any 1327 com a any de l'inici del seu treball a la Cúria, quan seria relativament jove. Ara bé, només hi ha un document anterior a 1341 que faci referència a Bernat Verdaguer, de manera que a l'engròs només coneixem de manera fragmentària els darrers vint anys de la seva vida, quan ja seria un home madur. El document anterior a 1341 no és res més que una al·lusió en un document del març del 1346 al fet que Bernat Verdaguer havia estat creat notari del bisbe Bernat de Mont-rodon el 1335, a Tarragona; aquest document de 1346 és justament la procura que Bernat Verdaguer fa a Bernat Peralat, rector de Santa Eugènia, per aconseguir còpia de l'escriptura d'aquella creació de notari de l'any 1335.⁷⁴

Bernat Verdaguer fou un home ocupat: notari del bisbe i sagristà de Sant Gregori. Per un reconeixement de deute que li fa el prelat el febrer del 1342, se sap que tenia estatut de familiar del bisbe, en aquest cas Arnau de

⁷¹ Cf. ADG, G-29, f. 147v-148r.

⁷² Cf. ADG, G-15, fol. 112-113.

⁷³ Cf. ADG, G-41, fol. 52-54.

⁷⁴ ADG, G. 18, fol. 105rv.

Mont-rodon, dirigia i administrava l'escrivania del segell i el seu salari pujava a 300 sous l'any.⁷⁵ No se sap si de forma seguida, esporàdica o per suplències en cada cas, Bernat Verdaguer obtingué diverses prebendes a la Seu: el de la porteria,⁷⁶ l'ofici de les porcions,⁷⁷ el benefici de Sant Vicenç⁷⁸ i finalment la rectoria de l'hospital de la Seu,⁷⁹ amb la dispensa consegüent per acumulació de beneficis.⁸⁰

Com a sagristà de Sant Gregori, intervén en la construcció d'una capella,⁸¹ fa un altre testament el 2 d'agost del 1344,⁸² i el 25 del mateix mes i any arrenda els fruits de la seva sagristia a un altre prevere, Guillem Trullol;⁸³ el febrer del 1346 fa tancar amb paret un hort qui té prop de la casa de la sagristia,⁸⁴ el març del 1347 el bisbe li firma rebut de 565 sous d'emoluments del segell,⁸⁵ el juliol de 1437 pledeja amb un prevere de Capítol de la Seu i amb el domer de Sant Gregori per les terres novals de Sant Gregori.⁸⁶ El 21 de novembre del 1348 consta que Bernat Verdaguer ha estat promogut i per això ha deixat el benefici de sant Vicenç de la Seu.⁸⁷ Sembla que la promoció era el benefici de la porteria de la Seu, perquè l'octubre del 1349 n'estableix les càrregues a Anau Brugats.⁸⁸ Entre 1349 i 1351 s'arrossegarà una causa que Verdaguer interposa contra Bernat de Margarit, ciutadà ufanós de Girona, a propòsit de prestacions degudes a la parròquia de Sant Gregori pel mas Vidal, de Sant Gregori mateix, propietat de Bernat Margarit.⁸⁹ Entre 1349 i 1350 intervén en la marmessoria de Guillem Trullol, domer estat de Sant Gregori.⁹⁰ El maig del 1350 signa rebut a Bonanat, fill de na Venguda, de

⁷⁵ ADG, G-16, fol. 43v.

⁷⁶ ADG, M-5, fol. 41v.

⁷⁷ ADG, G-23, fol. 116r.

⁷⁸ ADG, M-6, fol. 13v.

⁷⁹ ADG, G-29, fol. 147v-148r.

⁸⁰ ADG, G-29, fol. 148

⁸¹ ADG, G-17, fol. 5rv.

⁸² ADG, G-17, fol. 139v-140v.

⁸³ ADG, G-17, fol. 151r; ADG, G-18, fol. 117r.

⁸⁴ ADG, G-18, fol. 93v-94r.

⁸⁵ ADG, D-155, f. 37r.

⁸⁶ ADG, M-4, fol. 25v-26; G-19, 106v-107r.

⁸⁷ ADG, M-6, f. 13v.

⁸⁸ ADG, M. 5, f. 31r

⁸⁹ ADG, Processos medievals, n.266

⁹⁰ ADG, M-5, fol. 31r; ADG, M-7, fol. 33v-34r; ADG, G-23, fol. 167v-168r.

Sant Martí de Llémèna i fill natural de Bernat de Collell, difunt, de la despulla d'aquest, que morí a Sant Gregori a casa de Guillem d'Abadia, consistent en diverses eines, que eren del rector per haver mort a la seva parròquia.⁹¹ El febrer del 1354 encara fa un establiment a Sant Gregori.⁹²

Al marge dels seus oficis de sagristà i de rector de l'hospital, el 16 de maig del 1353 Bernat Verdaguer compra per 33 lliures una *Bíblia* a Arnau de Roca, rector de Santa Eugènia, que el seu oncle Jaume de Roca, canonge de Sant Feliu de Girona, li havia llegat,⁹³ detall que convidaria a detectar interessos bibliofílics en el personatge.

Com a notari de la cúria, la seva trajectòria és l'habitual, bo i tenint en compte que va servir tres bisbes: Pere d'Urrea, Arnau de Mont-rodon i Berenguer de Cruïlles. El prelat li reconeix serveis i drets,⁹⁴ li aprova periòdicament els comptes,⁹⁵ li renova el nomenament de notari,⁹⁶ li encomana tornar penyores,⁹⁷ tot plegat activitats ordinàries de l'ofici. Algun detall suggereix que la feina de Bernat Verdaguer tenia relleu dins la cúria: en un registre de la notaria hi ha una nota advertint que les escriptures que venen a continuació són de Bernat Verdaguer.⁹⁸ I el 3 de març del 1354, en un registre de les lletres episcopals, al costat d'una monitòria del bisbe a les monges de Sant Daniel intimant-les que no acceptessin per monja la filla d'en Reixach, enemic capital del bisbe, amb correccions autògrafes de Berenguer de Cruïlles, hi ha aquesta altra nota, també autògrafa, del prelat: "Fiat per en Verdaguer et breviter et bene dictata".⁹⁹

El 1353 el bisbe vol nomenar Bernat Verdaguer rector de l'hospital, però abans ha de resoldre un dubte: si era el rector de hospital de la seu o bé el claver el qui havia de tenir la cura d'ànimes de l'hospital referit, i determina que l'administració de sagraments pertoca al claver.¹⁰⁰ La qüestió és una mica

⁹¹ ADG, G-23, f. 115v.

⁹² ADG, G-28, fol. 74-75.

⁹³ ADG, G- 25, fol. 61r. Atès que Jaume de Roca consta mort el 16 de novembre del 1352 (ADG, Pergamins de Sant Feliu de Girona, n. 1142), el més probable és que Bernat Verdaguer adquirís el llibre arran de l'execució del testament del difunt. Aquesta *Bíblia* pot no ésser anterior al segle XIV.

⁹⁴ ADG, G-17, fol. 43r i fol. 107v-108r.

⁹⁵ Any 1344: ADG, G-17, fol. 150rv; any 1348: ADG, M-2, fol. 37rv; G-19, fol. 50v.

⁹⁶ Any 1349: M-5, fol. 22v-23r.

⁹⁷ ADG, G-23, fol. 76v.

⁹⁸ G-18, fol. 59r.

⁹⁹ ADG, U-25, fol. 6rv.

¹⁰⁰ ADG, Seu. Claver, perg. 66.

capciosa des del punt de vista jurídic, i atès que la resolució del bisbe és datada el 2 de novembre i que al cap d'un mes ja hi ha senyals evidents que Verdaguer actua com a rector, fa la impressió que el dubte fou plantejat pel mateix Verdaguer, per tal d'aplanar-se possibles dificultats. Que Verdaguer era primmirat ho demostra el fet que només de prendre possessió del seu càrrec de rector de l'hospital fa fer inventari dels béns i drets de la institució.¹⁰¹

d) El rectorat de Bernat Verdaguer

Bernat Verdaguer comença les seves activitats documentades a l'hospital preocupant-se pels recursos econòmics. Ja el març del 1354 obté permís del bisbe per a recollir almoines a favor de l'hospital.¹⁰² Les captes, però, per benvingudes que pugin ésser, constitueixen un recurs econòmic aleatori. Tapen forats, sense resoldre res amb permanència. Verdaguer va ficar el nas en els recursos més estables de l'hospital, assenyaladament en els drets sobre el Castell de Palagret, de Celrà, propietat del Capítol,¹⁰³ una part de les rendes del qual, com s'ha vist, eren destinades al sosteniment de l'hospital de la Seu. El mateix any 1354 examina la comptabilitat i enumera els ingressos que pertocuen a l'hospital provinents de Celrà per al període 1348-1352. El Capítol, per raons que no consten, s'ha endarrerit en el pagament. A instància del rector nou de l'hospital, els canonges regularitzen la situació i Bernat Verdaguer signa rebut al procurador del paborde de Juny de la Seu per valor de 704 sous que es devien a l'hospital.¹⁰⁴

A partir del 1354 la qüestió de Celrà sembla ben encaminada. Bernat Verdaguer dirigeix la seva atenció a d'altres bandes. El 1357 fa el capbreu de la borda de Sarrià, constituïda per diverses peces de terra que menava Ramon Joan, de Sarrià mateix.¹⁰⁵

¹⁰¹ Aquest primer inventari dels béns de l'hospital és datat el 2 de desembre del 1353: ADG, G-28, f. 100v-103r. Desconegut de Batlle i Prats, es publica en l'apèndix III.

¹⁰² ADG, U-23, f. 63v-64r.

¹⁰³ Cf. supra, nota 59. El 26 de juliol del 1296 el bisbe Bernat de Vilamarí, l'abat de Sant Pere de Galligants, Arnau, i Pere de Palol, guardià dels framenors de Girona, prenen l'acord que la paboria de juny de la Seu administrés les rendes del castell de Palagret, llegat per Bernat de Sitjar a favor de l'almoïna i dels pobres, ADG, G-1, f. 38v-39r. Més tard, el març del 1323, el bisbe Pere de Rocabertí i el Capítol donaven llicència a Simó de Sexà, paborde de Juny, perquè pogués establir les possessions del castell, ADG, G-4, f. 99v-100.

¹⁰⁴ ADG, G-31, f. 53r-57v.

¹⁰⁵ ADG, G-36, f. 172v-174v.

Del 1358 hi ha una notícia interessant. Una filla il·legítima d'un ciutadà de Banyoles, Bernat de Suybes, i d'una dona dita n'Escola, ha convolat matrimoni, després d'haver estat acollida des de la seva infantesa a l'hospital. En conseqüència, Verdaguer defineix a Suybes les despeses de la criança de la noia.¹⁰⁶ Això significa que l'hospital també feia d'hospici: Era hospital de malalts i de pobres.

A partir del 1359 Verdaguer endega una operació contra el batlle del castell de Palagret. Devia tenir motius per a sospitar que el batlle no complia. El primer que fa és introduir un home de confiança, Guillem Banyes, a dins el castell a fer-hi residència, no se sap amb quin comès,¹⁰⁷ per bé que el més natural és pensar que hi anava per a espionar el batlle. Això passava el mes d'abril. El juliol Verdaguer ja encausava Pere de Lloberes, batlle de Palagret, acusant-lo de no satisfer els drets que corresponien a l'hospital.¹⁰⁸ No coneixem el desenllaç de la causa, que sembla haver passat per més d'un tribunal. De fet, l'octubre del 1360 Verdaguer requeria Lloberes que li prestés homenatge per la batllia de Palagret,¹⁰⁹ mesura de força que indica un estat de relacions pèssim. Amb aquests antecedents, es pot comprendre que la cosa no va quedar aquí. El juliol de 1361 el plet entre Verdaguer i Lloberes ha arribat al tribunal metropolità de Tarragona, i el rector de l'hospital fa procura a un ciutadà de Tarragona, Pere Vilar,¹¹⁰ perquè promogui la causa. Atès que Bernat Verdaguer va morir al cap de cinc mesos, es pot suposar que la procura era conseqüència de la impossibilitat o d'algun impediment perquè Verdaguer acudís a pledejar al tribunal. En tot cas, Verdaguer no va poder rematar l'afer de Palagret, perquè el desembre d'aquell any 1361 consta mort¹¹¹ i el gener del 1362 ja actuen Francesc de Campllong, sagristà de Sant Gregori, i Bartomeu Benet, draper de Girona, els seus marmessors.¹¹²

El mes d'abril d'aquell mateix any 1362 el bisbe aprovava els comptes dels marmessors, degudament oïts per Dalmau Corona, a qui el bisbe havia comissionat la marmessoria.¹¹³ Els llegats de Bernat Verdaguer pujaven a 275

¹⁰⁶ ADG, G-38, f. 67rv.

¹⁰⁷ ADG, G-35, fol. 109v-110.

¹⁰⁸ ADG, U-36, fol. 14v-15r.

¹⁰⁹ ADG, G-41, fol. 35v-36r.

¹¹⁰ ADG, D-161 (*olim* M-8), fol. 17rv.

¹¹¹ ADG, D-161 (*olim* M-8), fol. 36rv

¹¹² ADG, D-161 (*olim* M-8), fol. 41rv.

¹¹³ ADG, D-161 (*olim* M-8), fol. 45-46.

lliures, 18 sous, 9 diners, 2 òbols; els diversos llegataris signaven rebut dels diners que els devia la marmessoria el 19 de gener del 1363.¹¹⁴

4. L'INVENTARI DE LA BIBLIOTECA DE L'HOSPITAL DE LA SEU DE GIRONA

Abans del treball del dr. Batlle esmentat *supra*, no se sabia res de la biblioteca de l'Hospital de la Seu i encara menys del seu inventari, que precedeix més d'un segle i mig llarg el primer inventari conegut de la biblioteca de la catedral de Girona (1512), estudiat i editat també per Batlle.¹¹⁵

De fet, però, de la mateixa manera que no hi ha només un inventari dels béns de l'hospital de la Seu, sinó dos —el de 1353¹¹⁶ i el de 1363¹¹⁷—, dels llibres de l'hospital també se n'ha conservat un altre inventari, aquest deu anys anterior al transcrit per Batlle. No és, pròpiament parlant, un inventari, sinó una llista molt sumària de cinc llibres, afegida al final de l'inventari dels béns de l'hospital del 1353.

Ens hem fixat en aquests inventaris de llibres a causa de llur antiguitat. De fet, constitueixen un inventari únic, per les raons que es diran. No és el primer inventari conegut d'una biblioteca gironina, és el tercer. El primer, com ja sap el lector, és de l'any 1310 i correspon als llibres de l'església de Sant Feliu de Girona.¹¹⁸ El segon és l'inventari de la biblioteca episcopal, redactat el 13 de gener de 1329, quan Pere d'Urrea, bisbe de Girona, va passar a regentar la diòcesi d'Osca i Gastó de Montcada prengué possessió de la mitra gironina.¹¹⁹

Pel que fa als llibres, els dos inventaris de l'hospital de la Seu plantegen més d'un problema.

El primer i el més rellevant és per què en l'inventari de l'hospital del 1353 només hi ha anotats cinc llibres, i encara un d'ells —una Bíblia— consta que havia estat adquirit per Bernat Verdguer:

¹¹⁴ ADG, D-161 (*olim* M-8), fol. 39-40.

¹¹⁵ Lluís BATLLE I PRATS, *La biblioteca de la catedral de Gerona desde su origen hasta la imprenta*, Girona 1947, 154 p.; reeditat dins Lluís BATLLE I PRATS, *La cultura a Girona de l'Edat Mitjana al Renaixement*, Girona 1969, 87-231.

¹¹⁶ Cf. *supra*, nota 101.

¹¹⁷ Cf. *supra*, nota 1.

¹¹⁸ Cf. ES, XLV, apèndix IX, 255-257; Jaume DE PUIG OLIVER, *Notes sobre la biblioteca de Sant Feliu de Girona*, dins «ATCA», 32 (2017-2019), 545-653, específicament 618-620.

¹¹⁹ Publicat per L. BATLLE I PRATS, *Inventario de la Biblioteca Episcopal de Gerona y de los bienes propiedad de la Mitra en el año 1329*, dins «AIEG», II (1947), 133-153.

[G-28, f. 102ra] Item vnum librum *ordinarium* in quo est nota cantus cum cooperto viridi.

[Ib., f. 103rb] Item libros infrascriptos, uidelicet:

Vnum *breuiarium* portatile.

Vnum *Flors sanctorum* de papiro cum postibus et cooperta vermilia.

Item vnum librum *sermonum* scriptum in pergamenis vitulinis ualde delicatis.

[F. 103v] Item quandam *Bibliam* quam emi a manumissoribus testament Jacobi de Ruppe precio triginta trium librarum barchinonensium, que est cum cooperta corii de *vedel* coloris *toronjat*.¹²⁰ ... Item quandam librum papireum continentem aliquas *vitas sanctorum patrum* et quedam alia.

El segon problema —menor— és que les llistes de llibres dels dos inventaris de l'hospital del 1363 no són del tot coincidents.¹²¹ Les diferències no són significatives, però demostren que almenys un dels inventaris fou revisat *a posteriori* per algú que, entre altres detalls, hi afegí els incípits d'alguns dels volums.

Per a més claredat, en una taula sinòptica es presenten els ítems dels dos inventaris de la bibliotecadel 1363, els ítems de la llista de cinc llibres de 1353 i l'ítem d'un llibre trobat a la capella de l'hospital també el 1353:

Inventari B (1363): ADG, D-161: <i>In dicta Camera vbi jacebat dictus condam hospitalarius</i>	Inventari A (1363): ADG, G-64: <i>[No indica el lloc on són els llibres]</i>	Llista de cinc llibres de 1353: ADG, G-28: <i>[No indica el lloc on són els llibres]</i>
		Vnum <i>Flors sanctorum</i> de papiro cum postibus et cooperta vermilia.
	Item vnum <i>breuiarium</i> cum nota cantus.	Vnum <i>breuiarium</i> portatile.
	Item quandam librum papiri continentem (<i>sic</i>) <i>vitas sanctorum patrum</i> . Incipit in primo vocabulo <i>A significança de les v plagues</i>	Item quandam librum papireum continentem aliquas <i>vitas sanctorum patrum</i> et quedam alia.

¹²⁰ S'ha conservat el registre d'aquesta compra-venda: Essent Arnau de Roca rector de Santa Eugènia de Sobrehorta i atès que el seu oncle, Jaume de Roca, canonge de Sant Feliu de Girona, li havia llegat una Bíblia, la ven a Bernat de Verdaguer, sagristà de Sant Gregori, per 33 lliures, el 16 de maig del 1353: ADG, G-25, f. 61r.

¹²¹ Es publiquen infra, apèndixs V i VI.

Item in dicta camera etiam sunt scilicet vnus liber pegameni cum cooperto croceo qui intitulum <i>Scintillari venerabilis Bede presbiteri.</i>		
Item vnus liber pergameneus theologie qui incipit in primo folio et primo corondello <i>In hoc 11° libro.</i>	Item vnus librum pergameni theologie qui incipit in primo folio et primo corondello <i>In hoc secundo libro</i>	
Item inuenit quasdam <i>decretales</i> veteres modici valoris.	Item quasdam <i>decretales</i> veteres modici valoris	
Item vnus librum cantuum pergameni cum cooperto albo.	Item vnus librum cantus pergameni cum cooperto albo	
Item vnus librum pergameneum antiquum qui incipit <i>de legis latoribus.</i>	Item vnus librum pergameneum antiquum qui incipit <i>de legis latoribus</i>	
Item <i>summam</i> vocatam <i>magistri Johannis balleti</i> in pergameno.	Item <i>summam</i> vocatam <i>magistri Johannis balleti</i> in pergameno que incipit in prima linea <i>In primitiua ecclesia</i>	
Item quendam librum papiri qui incipit in prima linea <i>Incipit speculum ecclesie</i>	Item quendam librum papiri qui incipit in prima linea <i>Incipit speculum ecclesie</i> et in 11 linea <i>Dixit apostolus</i>	
Item quendam librum papiri medicine qui dicitur fuisse Petri Michaelis condam hospitalerii.	Item quendam librum papiri medicine qui dicitur fuisse Petri Michaelis condam hospitalerii. Incipit in prima linea primi folii <i>Aqui comença el liure.</i>	
Item quendam librum pergameni <i>sermonum dominicalium</i> cum cooperto rubeo.	Item quendam librum <i>sermonum dominicalium</i> cum cooperto rubeo.	Item vnus librum <i>sermonum</i> scriptum in pergamenis vitulinis ualde delicatis.
Item quendam librum papiri qui dicitur esse <i>summa Magistrorum</i> parisius compilata.	Item quendam librum papiri qui dicitur esse <i>summa Magistrorum</i> parisius compilata qui incipit in prima linea primi folii <i>Enormes anathema.</i>	
Item quendam librum pergamenorum <i>Miraculorum beate Marie</i> qui incipit in prima linea primi folii <i>Ad omnipotentis Dei</i>	Item quendam librum pergameni <i>Miraculorum beate Marie</i> qui incipit in prima linea primi folii <i>Ad omnipotentis Dei</i>	

Item alium librum papiri qui loquitur de terra sancta Egipti, et de vitis patrum.	Item alium librum papiri qui loquitur de terra sancta Egipti, et de vitis patrum qui incipit in prima linea primi folii <i>Clemens episcopus seruus seruorum</i>	
Item alium librum papiri qui dicitur nominari <i>Summa Confessorum</i> .	Item alium librum papiri qui ut dicitur nominatur <i>Summa Confessorum</i> qui incipit in II ^o folio in prima linea <i>In primis debet interrogare</i>	
Item alium librum pergameni qui dicitur esse <i>speculum ecclesie</i> editum per fratrem vgonem Cardinalem.	Item alium librum pergameni qui dicitur esse <i>speculum ecclesie</i> editum per fratrem vgonem Cardinalem qui incipit in primo folio in prima linea <i>Incipit opusculum</i> et in II linea <i>Dicit apostolus</i>	
Item vnum librum alium modice forme et modici valoris in pergameni qui dicitur esse <i>Summa de Matrimonio</i> .	Item alium librum modice forme et modici valoris in pergameni scriptum qui dicitur esse <i>Summa de Matrimonio</i>	
Item alium librum pergameni modici valoris in quo sunt <i>Constitutiones Sabinensis</i> et quedam alia.	Item alium librum modici valoris in quo sunt <i>constitutiones Sabinensis</i> et quedam alia.	
Item vnum librum pergameni modici valoris Magistri Arnaldi de Villanoua super <i>Regimine Sanitatis</i> .	Item vnum alium librum pergameni modici valoris Magistri Arnaldi de Villanoua super <i>Regimine Sanitatis</i> , qui incipit in prima linea primi folii ¶ <i>Comença lo libre de conseruatio.</i>	
Item vnum librum pergameni modici valoris super <i>exposicionibus legum gotarum</i> .	Item vnum alium librum pergameni modici valoris super <i>exposicionibus legum gotarum</i> qui incipit in primo folio in prima linea <i>Incipiunt Romanarum legum expositiones</i>	
Item quendam librum papiri continentem <i>Summam Penitentie</i> fratris Vgonis Cardinalis.	Item quendam alium librum papiri continentem <i>Summam Penitentie</i> fratris Vgonis Cardinalis.	

Item 1 librum modicum et modici valoris super <i>exposicione misse</i> .	Item vnum alium librum modicum et modici valoris super <i>exposicione misse</i>	
Item vnum librum pergameni antiquum super quibusdam <i>generalibus consiliis</i> paparum antiquorum.	Item vnum alium librum pergameni antiquum super quibusdam <i>generalibus consiliis</i> paparum antiquorum qui incipit in 11 folio in prima linea <i>Canones generalium conciliorum</i>	
[<i>Llibres de Bernat Verdaguer</i>] Item dictus manumissor inuenit tam in dico hospicio quam extra vltra bona superius contenta et expressata bona que secuntur, que omnia dicebantur fuisse et esse dicti Bernardi Verdaguerii et ad eum tempore sue mortis pertinere:		
Primo quosdam organos de colle parui valoris.	[F. 48v] Item quosdam organos de colle	
Item vnum librum papireum parui valoris vocatum <i>Summa Nemausensis</i>		
Item vnum alium librum papyri vocatum <i>brochart</i> siue <i>Itinerari</i> .	[F. 48r] Item vnum librum papyri vocatum <i>brochart</i> siue <i>itinerary</i>	
Item alium librum papiri medicine vocatum <i>thesaurum pauperum</i> .		
... Item vnum librum pergameni <i>horarum beate Marie</i> cum ymaginibus aureis	Item vnum librum <i>horarum beate Marie</i> cum ymaginibus aureis	
	[F. 48v] [<i>Item inuenit dictus Raymundus Scuderii in porticu dicti hospicii que se tenet cum dictis camera et domo vocata la sala hec bona que secuntur videlicet</i>] ...	
	Item 11 ^o <i>doctrinalia</i>	
	Item vnum ebrart	
	Item vnam <i>summam</i> bernardinam	
	Item vnum Alexandrum	

		Item quandam <i>Bibliam</i> quam emi a manumissoribus testamenti Jacobi de Ruppe precio triginta trium librarum barchinonensium, que est cum cooperta corii <i>de vedel coloris toronjat.</i>
		G-28, f. 102ra: <i>In capella dicti hospitalis:</i> ... Item vnum librum <i>ordinarium</i> in quo est nota cantus cum cooperta viridi.

La llista dels llibres del 1353, bo i deixant de banda la Bíblia que Bernat Verdaguer acabava de comprar, és pobra i coherent amb una casa religiosa d'assistència: Una *Legenda aurea*, un *Breviari*, unes *Vides dels Pares*, un *Sermonari*, un *ordinari*. Res de l'altre mon: tres llibres per al servei litúrgic i dos llibres de lectura edificant.

Els dos inventaris de 1363, que no esmenten el *Flos Sanctorum* de la llista del 1353, documenten, en canvi, una trentena de llibres. Tots dos inventaris donen l'incipit d'alguns manuscrits. L'inventari A és el qui en dona més, i alguns han estat afegits per una segona mà, que segurament va revisar els dos inventaris. En l'inventari A no es diu on eren ubicats el llibres. Per contra, l'inventari B precisa que eren a la cambra de Bernat Verdaguer. Es pot treure alguna conclusió del silenci d'A i de la precisió de B?

Potser no. L'inventari de l'hospital del 1353 ignora la biblioteca, o la redueix a una llista minsa de sis llibres. En canvi, en els dos inventaris de 1363, la llista de llibres és prou més llarga. Hi ha hagut, doncs, un augment exponencial de llibres en deu anys? Seria temerari suposar que l'hospitaler hagi pogut comprar en deu anys la trentena de llibres de la biblioteca de l'hospital? Un hospital no és una banca, al contrari, és un forat que s'empassa tots els recursos que s'hi aboquen, i ja s'ha vist que Bernat Verdaguer tenia dificultats per a recaptar algunes de les rendes que pertanyien a l'hospital. Per tant, una inversió directa en llibres semblaria molt excepcional.

Es podria suposar aleshores que Bernat Verdaguer tenia una biblioteca personal abans d'assumir el rectorat de l'hospital i que se la va emmenar amb ell? Això no seria estrany, perquè els seus càrrecs a la cúria li havien assegurat recursos econòmics sòlids. En aquest cas, no deixa de sobtar que en cap dels tres testaments de Verdaguer que avui

coneixem no hi hagi cap al·lusió específica ni als seus llibres en general ni a cap llibre en particular, llevat de la Bíblia. Més encara, en el segon testament deixa diners a un nebot perquè pugui adquirir llibres, i no hi ha ni mitja paraula sobre llibres de la propietat del testador. Es pot pensar que aquest silenci indicaria que els llibres no tenien un valor monetari gaire evident, llevat, altre cop, de la Bíblia que Verdaguer va comprar per 33 lliures i del *Llibre d'hores* amb dauradures. Quan en el seu testament de 1344 Bernat Verdaguer fa llegataris els pobres de l'almoïna fundada pel canonge Cornellà, el gruix dels llibres pot haver quedat inclòs en la clàusula general "*de omnibus aliis vero bonis meis quecumque sint et vbique*". En aquest cas —i sempre dins la hipòtesi—, prendria força la idea que els llibres de l'hospital eren de Verdaguer. Però no n'hi ha cap prova documental directa, ni cap mena d'indici.

El fet que en cap dels seus tres testaments Verdaguer no esmenti els llibres significa també que no en tenia cap de prestat, altrament els marmessors haurien rebut les indicacions oportunes de procedir a tornar-los als seus propietaris.

Per explicar la presència a mitjan segle XIV d'una trentena de llibres a l'hospital de la Seu, també es podria fer una segona hipòtesi: que algú exterior a l'hospital s'hagués preocupat de fornir-los-hi. Ara bé, aquest "algú" hipotètic queda totalment ocult. En l'estat present de la recerca, no han traslluït deixes de cap llibre ni de cap grup de llibres a l'hospital per part de benefactors singulars, com s'ha vist en la cinquantena llarga de notícies de llegats que hem ressenyat més amunt. Tampoc no consten, enlloc i per ara, com a donadors de llibres a l'hospital, ni el bisbe ni la Seu.

La biblioteca capitular no prendrà forma fins al final del segle XIV, a partir de la donació d'Arnau des Colomer (1397-1411).¹²² És difícil, no impossible, que els canonges es preocupessin de la biblioteca de l'hospital, quan ells no en tenien de pròpia. L'únic lligam que ens ha semblat detectar entre la Seu i la biblioteca de l'hospital és la possible presència en aquesta d'una còpia del ms. de la *Collectio Canonum Hispana*, llibre propietat de la primera (ACG, ms. 4), tal com raonarem més avall. Però res no indica positivament que la còpia hagués estat feta per iniciativa de la Seu i amb destinació a l'Hospital, de manera que el lligam resta feble.

¹²² Cf. Josep PERARNAU I ESPELT, *La donació de la biblioteca d'Arnau des Colomer i la fundació de la «libraria sedis» de Girona (1397-1411)*, dins «ATCA», 2 (1983), 171-239.

Pel que fa al bisbe, el cas és diferent. Ja s'ha fet al·lusió més amunt al catàleg de la biblioteca que hi havia al palau episcopal gironí, formada per quaranta vuit unitats i, segons sembla, perfectament controlada. Són molt poques les coincidències de títols entre el catàleg de la biblioteca del palau episcopal i la del hospital: un *breviari*, unes *Decretals velles* o de *l'antigua compilació*, llibres de gramàtica... En realitat la biblioteca episcopal és rica en llibres jurídics i poc variada pel que fa a les altres disciplines: gramàtica, retòrica, agricultura, “natures” ... Fora del salteri, no s'hi esmenta ni un llibre bíblic, si ja no és el cas que la literatura bíblica s'amagui en títols opacs com és ara “quendam librum de literis goticis”, “quoddam opus in quo sunt plura opera”, “quaternos diversarum scripturarum”, suposició altament improbable.¹²³ La biblioteca episcopal no té una estructura orgànica, ans s'assembla més aviat a un agregat de llibres, on la presència massissa d'obres jurídiques delata el seu caràcter pràctic i instrumental, al servei d'uns homes de govern, com eren el bisbe i els seus curials. En aquestes condicions, imaginar una política bibliotecària del bisbe envers l'hospital és tan temerari com suposar que la catedral la practicava pel seu compte.

Cal tenir en compte, tanmateix, que a la Girona de mitjan segle XIV els convents mendicants han contribuït decisivament a canviar el panorama de l'educació, de l'estudi i de la lectura. Dedicats a les classes burgeses i menestrals, els mendicants propaguen l'ensenyament, desvetllant en les capes populars una simpatia decidida per la il·lustració personal i professional. Els elements intel·lectuals del clergat secular es van afegir a aquest corrent, com han demostrat de forma reiterada els estudis d'aquests últims anys dedicats als llibres, les biblioteques, els lectors i les lectures a la Catalunya baixmedieval. L'any 1355 la força d'aquest corrent va empènyer el bisbe Berenguer de Cruïlles a promulgar la constitució sinodal *Item cum fideles*, en la qual manava al clergat i als mestres d'organitzar de forma convenient la docència dels infants.¹²⁴

La biblioteca de l'hospital, en forma modesta i, si es vol, limitada, correspon al moment històric de l'efervescència de l'esperit ciutadà medieval. Els professionals i els gestors públics havien d'ésser tècnics

¹²³ Cf. el treball de BATLLE I PRATS citat a la nota 119.

¹²⁴ Santiago BUENO SALINAS, *El derecho canónico catalán en la baja Edad Media. La diócesis de Gerona en los siglos XIII y XIV*, Barcelona, FTC 2000, 122-123.

qualificats, subjectes preparats, amb capacitats teoricopràctiques suficients. Des d'aquest punt de vista, la biblioteca de l'hospital té una certa coherència, sobretot si se li afegeixen els llibres que no es troben a la cambra del rector Verdaguer i els llibres que consten com a propietat personal del rector. Aquest detall de la coherència abonaria la hipòtesi que la biblioteca va ser formada per algú que tenia alguna idea precisa sobre l'adquisició de llibres i la formació d'una biblioteca. Però també cal reconèixer que una llista de trenta llibres és una mostra insuficient per explorar la mentalitat del seu possible col·leccionador. Entre els llibres n'hi ha algun de ben remarcable: la col·lecció canònica antiga, que posarem en relació amb la *Collectio Hispana*; una petita representació d'obres de sant Ramon de Penyafort. Res de Llull, cosa al capdavant comprensible a mitjan segle XIV, quan el lul·lisme, encara no condemnat per Eimeric, passava hores baixes. Significativament no hi falten almenys tres llibres de medicina: un de ben conegut d'Arnau de Vilanova, un altre probablement de l'àrab que a Occident hom anomena Joannici, i el divulgadíssim llibre de receptes medieval intitulat *Tesaurus pauperum*.

No voldríem passar per alt la composició material dels llibres de la biblioteca de l'hospital de la Seu. Segons les dades dels inventaris, dotze són de pergamí, deu són de paper, en queden onze sense determinar. És possible que els tres llibres assenyalats amb notes de cant també fossin de pergamí. Cinc dels volums tenen cobertes acolorides, segurament de pell tenyida. Dos són anomenats "antics", un altre és dit "vell". Set són considerats de poca valor. N'hi ha dos de format petit. Lamentablement no hi ha cap indicació que permeti avaluar les dimensions de cap dels volums, ni el seu estat de conservació. S'intueix que la biblioteca tenia una qualitat discreta, sense que això hagi de passar com un judici segur.

A la llista dels llibres hi hem afegit l'ítem d'uns "orgues de coll", és a dir, uns petits orgues portàtils que, penjats al coll amb una corretja, es ventaven amb una mà i es teclejaven amb l'altra. Aquests petits instruments alegren amb un refilet musical la biblioteca d'una casa dedicada a tenir cura de malalts i pobres. Ha semblat adient no passar per alt el detall que a l'hospital de la Seu la música hi tenia un paper o almenys una possibilitat, encara que en els inventaris els orgues siguin considerats, com alguns llibres, de poca valor.

Com que no es coneixen inventaris de llibres de la Seu anteriors al 1411, resta com a resultat indiscutible que a partir del rectorat de Bernat Verdaguer l'hospital vell de Girona llueix una col·lecció de llibres no pas

menyspreable. També sembla indiscutible que Bernat Verdaguer apreciava la companyia dels llibres, instal·lats a la seva cambra, i en comprava. Tot plegat porta a sospitar que la biblioteca de l'hospital podria ésser la biblioteca personal del rector Verdaguer. Bernat Verdaguer es configuraria així com un home d'acció doblat d'home d'estudi, un més entre tants homes d'estudi representats en pintures medievals, asseguts davant un faristol, en una petita cambra, on hi ha un armari carregat de llibres. És cert que la biblioteca de l'hospital gironí era modesta, i, ja que som a Girona, de cap manera no resistiria la comparació amb la formidable biblioteca personal d'un Francesc Eiximenis, per posar un cas conegut.¹²⁵ Al capdavant Bernat Verdaguer no és ni escriptor, ni professor, ni, que sapiguem, un gran lector. Però sembla un home que entra en els corrents patrocinats pels mendicants, encara que la seva biblioteca, tal com la podem conèixer a través d'un simple inventari, conté algunes obres més aviat antiquades, i no sembla gens orientada cap als corrents espirituals i especulatius que fan del segle XIV un temps de gran tensió intel·lectual. En no saber com es formà, tampoc no compremem la procedència dels volums, ni quan, ni on els adquirí Verdaguer, i encara menys amb quina intenció. I resta sense explicar el fet misteriós i estimulante que en l'inventari de l'hospital que va fer Bernat Verdaguer el 1353 només hi apareix una llista de cinc llibres, quan en els dos inventaris del 1363 la llista depassa la trentena.

Un dubte final sobre el destí de la biblioteca de l'hospital: ¿En el cas que els llibres haguessin estat de Bernat Verdaguer, haurien estat venuts pels marmessors a la mort del seu propietari? El dubte és lacerant i convida a menar recerques ulteriors més precises.

5. ANÀLISI DE LA BIBLIOTECA DE L'HOSPITAL DE LA SEU (1353-1363)

Agrupem ací tots els llibres esmentats en els inventaris i llistes vistos fins ara, esmentant la font arxivística que els ha transmès.

D-161, fol. 105r [1] Item in dicta camera etiam sunt scilicet vnus liber pergameni cum cooperto croceo qui intitulatur *scintillari* venerabilis Bede presbiteri.¹²⁶

¹²⁵ Constava de més de 172 volums de gran qualitat: cf. J. MONFRIN, *La bibliothèque de Francesc Eiximenis (1409)*, dins «Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance», XXIX (1967), 447-484.

¹²⁶ Cf. HURTER, I, 631-641. Per al *Liber scintillarum*, recull de pensaments patristics, que no és obra de Beda, ans de Defensor de Ligugé (PL, 88, 595-718), cf. Rolf H. BREMMER JR, *The reception of Defensor's*

G-64, fol. 47r [2] Item vnum breuiarium cum nota cantus.

[3] Item quendam librum papiri continens *vitas sanctorum patrum*. Incipit in primo vocabulo *A signifiçança de les v plagues*.¹²⁷

[4] Item vnum librum pergameni theologie qui incipit in primo folio et primo corondello *In hoc secundo libro*.¹²⁸

Liber Scintillarum in *Anglo-Saxon England*, dins «... un tuo serito di fiori in man recando. Scritti in onore di Maria Amalia d'Aronco», vol. II, Udine, Forum 2008, 75-89; Claudio LEONARDI, *Letteratura latina medievale. Un manuale*, Sismel – Edizioni del Galluzzo 2012, 19-20, segons el qual el *Liber scintillarum* és un producte típic de les activitats monàstiques per conservar les tradicions clàssiques, en un moment (s. VII) que les escoles episcopals tenien una eficiència escassa, quan no eren del tot ineficients. El títol donat per l'inventari pot fer pensar que el volum gironí n'era una traducció en català, fins avui sense cap més testimoni conegut.

¹²⁷ Per a les *Vitae Patrum* i la seva tradició llatina, cf. Heribert ROSWEYDE, *Vitae Patrum. De vita et verbis seniorum sive historiae eremiticae libri X*, Antwerpen 1628, obra reproduïda a PL, 73; *Bibliotheca Hagiographica Latina*, II, Bruxelles 1900-1901, 943-944; Martin SCHANZ, *Geschichte der römischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian*, IV, München 1914, 415-423; A. WILMART, *Le recueil latin des Apoptegmes*, dins «*Révue Bénédictine*», 34 (1922), 185-198; A. MUNDÓ, *L'authenticité de la «Regula sancti Benedicti»*, dins «*Studia Anselmiana*», 42; *Commentationes in regulam S. Benedicti*, Romae 1958, 129-136; C. M. BATLLE, *De suscepta editione latinae versionis «Verba seniorum» communiter adpelatae* dins «*Studia Monastica*», I, (Montserrat 1959), 115-120; DTC, XIV, 157; *Lexikon für Theologie und Kirche*, V, 391; DS, XVI, 1029-1035; A.-J. FESTUGIÈRE, *Le problème Littéraire de l'«Historia Monachorum»*, dins «*Hermes*» 83 (1975), 257-284; *Historia Monachorum in Aegypto. Édition critique du texte grec et traduction annotée (Subsidia Hagiographica, 53)*, Bruxelles 1961, reeditada el 1964 amb el títol *Les moines d'Orient, IV/1, Enquête sur les moines d'Égypte (Historia monachorum in Aegypto)*. La versió llatina de Rufi de les *Vitae Patrum*, traduïda al seu torn en català al ms. 810 de Montserrat, és editada a PL, 21, 387-462. Els manuscrits de la traducció en català de les *Vitae Patrum* foren indicats per Columba M. BATLLE en *L'antiga versió catalana de la Vita Pauli Monachi del ms. Montserrat 810*, dins «*Analecta Montserratensia*», 9 (1962) [= *Miscel·lània Anselm M. Albareda*, I], 297, nota 1. Són els següents: ACA, ms. Sant Cugat 59; BUB, ms. 559, f. 1-5; Montserrat, ms. 810; BNM, ms. 10265; [mss. fragmentaris:] Barcelona, BC, ms. 263, f. 48v; BUB, ms. 89; Londres, British Library, Addit. ms. 16.433, f. 106r-113v; Tarragona, Biblioteca Pública, ms. 49, f. 136vb-139; Vic, BEV, ms. 174, f. 541-548 i 563-577. El mateix Columba M. BATLLE, edità el ms. 810 de Montserrat, en *Sant Rufi prevere. Les vides dels sants Pares* (Subsidia monastica 16), Barcelona, PAM 1986, 114 p. Anteriorment havia editat fragments dels mss. de l'ACA i de la BNM en *Dues versions medievals catalanes d'Apoteqmes*, dins «*Studia monastica*», 18 (1976), 55-66; i més tard editaria els *Apoteqmes de les Vitae Patrum catalanes*, dins «*Caplletra*», 3 (1988), 9-24. L'exemplar de l'hospital de la Seu és un altre testimoni de la traducció al català d'aquesta obra. Columba Batlle opinava en els seus darrers treballs que el ms. de la BL, Addit. 16.433, f. 106r-113v, podria haver estat escrit devers 1370, mentre que el ms. 810 de Montserrat caldria datar-lo circa 1400, per bé que la seva posició resta en conjunt indecisa. Les dates dels nostres inventaris, 1353 i 1363, permeten endarrerir la versió catalana de les *Vitae Patrum* d'una manera més clara: ha de tenir el *terminus a quo* com a mínim el 1353 i el *terminus ad quem* el 1363, és a dir, no s'ha de situar després de mitjan segle XIV, com havia insinuat el mateix Batlle en el primer dels seus articles.

¹²⁸ No són pas pocs els mss. de matèria teològica que podrien lluir aquest íncipit. Curiosament, en el seu *Repertorium Commentariorum in Sententias Petri Lombardi. Tomus I: Textus*, Würzburg 1947,

[5] Item quasdam *decretales* veteres modici valoris.¹²⁹

[6] Item vnum librum cantus pergameni cum cooperto albo.

[7] Item vnum librum pergameneum antiquum qui incipit *de legis latoribus*.¹³⁰

[8] Item *summam* vocatam *magistri Johannis balleti* in pergameno que incipit in prima linea *In primitiua ecclesia*.¹³¹

[9] Item quendam librum papiri qui incipit in prima linea *Incipit speculum ecclesie* et in II linea *Dixit apostolus*.¹³²

[10] Item quendam librum papiri medicine qui dicitur fuisse Petri Michaelis condam hospitalerii.¹³³ Incipit in prima linea primi folii *Aqui comença el liure*.¹³⁴

p. 511, n. 1364, Friedrich STEGMÜLLER només cita un exemplar de comentari a les *Sentències* de Pere Lombard amb l'incipit del ms. gironí. És el ms. 3620 de la BN de Viena, anònim. Val a dir que l'incipit és molt rar en matèria teològica i jurídica; en canvi es localitza més sovint en comentaris de textos filosòfics: cf. Jacqueline HAMESSE, auxiliante Slawomir SZYLLER, *Repertorium initionrum manuscritorum latinorum Medii Aevi. Vol. II: D-O*, Louvain-la-Neuve 2008, p. 468, n. 18130-18134.

¹²⁹ En un inventari de mitjan segle XIV la qualificació de *veteres* pot valer per als cinc llibres de les *Decretals*, la compilació canònica que va fer sant Ramon de Penyafort per encàrrec del papa Gregori IX (promulgada el 5 de setembre del 1234), per comparació amb el caràcter més recent del *Liber Sextus Decretalium* de Bonifaci VIII (promulgat el 3 de març del 1298), de les *Decretales Clementinae* (promulgades el 25 d'octubre del 1317) i de les *Extravagantes* de Joan XXII (promulgades el 1325). Però la qualificació també pot referir-se a qualsevol de les cinc compilacions pre-*raimundianes*, dues d'oficials (de Pietro Collivacini, de Benevento, 1210; de Tancredo de Bolònia, 1226) i tres de privades (de Bernardo de Pavia, 1191; de Joan Gal·lensis, 1210-1212; de Joan Teutònic, 1216-1217), per a les quals cf. la bibliografia indicada per Antonio GARCÍA Y GARCÍA, en *El Derecho Canónico Medieval*, dins «El dret comú i Catalunya. Actes del II Simposi Internacional Barcelona, 31 maig-1 juny de 1991 (Estudis, 3)», Barcelona, Fundació Noguera 1992, 36-40.

¹³⁰ Podria ésser el llibre cinquè de les *Etymologiae* de sant Isidor, o un volum que comencés en aquest llibre i en contingués —o no— algun altre dels següents: PL, 82, 197 ss.

¹³¹ Per a Joan Belet (s. XII), cf. HURTER, II, 212. L'obra ressenyada aquí és la *Summa de divinis/ ecclesiasticis officiis*.

¹³² Cf. infra, nota 139.

¹³³ Cf. supra, p. 60-61.

¹³⁴ L'incipit pot encapçalar qualsevol tipus de manuscrit en català, sigui una obra original, sigui una traducció. Malauradament no existeixen gaire incipitaris catalans que puguin ajudar a la identificació. Així i tot, atès el tenor de l'incipit i atesa la biblioteca a la qual s'integrava el ms., es poden avançar dues hipòtesis:

1) Es tractaria de la traducció catalana del *Llibre d'introduccions a l'Art de la medicina de Galè*, de Hunayn ibn Ishaq (Joannici), en llatí *Isagoge ad Tegni Galeni*. Ho fa pensar la identitat de l'incipit del ms. de l'inventari gironí amb l'incipit del ms. esp. 508 de la BNF: «Ací comença lo libre | de Johannis de introduccions de l'art de Tegni». El ms. 508 de la BNF és miscel·lani, de matèria mèdica i escrit tot

[11] Item quendam librum [D-161, fol. 105v: pergameni] *sermonum dominicalium* cum cooperto rubeo.

Fol. 47v [12] Item quendam librum papiri qui dicitur esse *summa Magistrorum* parisius compilata qui incipit in prima linea primi folii *Enormes anathema*.¹³⁵

[13] Item quendam librum pergameni *Miraculorum beate Marie* qui incipit in prima linea primi folii *Ad omnipotentis Dei*.¹³⁶

en català. No ha estat descrit per A. MOREL-FATIO, *Bibliothèque Nationale. Département des Manuscrits. Catalogue des manuscrits espagnols et des manuscrits portugais*, París 1892, perquè el ms. va entrar a la BNF el mateix any de la publicació del catàleg, 1892 (procedent de la Biblioteca Capitular i Colombina de Sevilla, com delata la raspadura que hom hi va practicar de la nota de possessió d'Hernando Colón, i, més immediatament, de la col·lecció Gili d'Oxford); BOHIGAS I BALAGUER, *Sobre manuscrits i biblioteques*, 102-103; Lola BADIA, *Textos catalans tardomedievals*, 62-64; SÁEZ GUILLÉN, *Los manuscritos en catalán*, 258, n. 9024; CIFUENTES I COMAMALA, *Sciència.cat* DB (consulta del 18 de febrer del 2020); *Catàleg online de la BNF*: [HTTPS://ARCHIVSETMANUSCRITS.BNF.FR/ARK:/12148/CC99627F](https://archivesetmanuscrits.bnf.fr/ark:/12148/cc99627f) (consulta del 25 febrer 2020).

2) Seria un exemplar de la traducció del *Tesaurus pauperum* de Pere Hispà, papa Joan XXI (1276-1277), receptari molt divulgat, traduït a diverses llengües i atribuït també a Arnau de Vilanova. Se'n coneixen tres mss.: *Libre de medicina e de cirurgia lo qual es apellat thesaurus pauperum*: BC, ms. 864, f. 4v-54v, copiat a Barcelona per Galceran Marquet el 1392; BEV, ms. 191 (cf. «Revista de Bibliografia Catalana», II (1902) 238-239; J. GUDIOL I CUNILL, *Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al segle XVIII del Museu Episcopal de Vich*, Barcelona 1934, 195-196); València, BU, ms. 92-4-18 (Guy BEAUJOUAN, *Manuscrits méridicaux du Moyen Âge conservés en Espagne*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez», 8 [1972], 161-221). Darrerament A. ESCUDERO MENDO, A. URBANO i M. J. MARTÍN, en *Estudi farmacològic d'un receptari del segle XV: Receptari de Micer Johan. Comunicació presentada al VII Congreso de Historia de la Medicina Catalana*, Tarragona 1992, han identificat com una antologia del *Tresor de pobres* l'anomenat *Receptari de Micer Johan* publicat per E. MOLINÉ I BRASÉS en el «BRABLB», XIV (1914), 321-440; el manuscrit de Moliné és ara el ms. Benj. 1.4 de la Louise M. Darling Biomedical Library de la Universitat de Califòrnia (UCLA), segons informació de Joan SANTANACH I PUJOL, *La composició de la versió catalana medieval del Tresor de pobres del ms. 864 de la Biblioteca de Catalunya. Anàlisi del contingut i edició de les receptes dels confits*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 47/1 (2017), 335-357. Per a d'altres obres mèdiques de Pere Hispà, cf. BNM, ms. 1877. Per al papa Joan XXI cf. *EdP*, II, 427-437.

No voldríem passar per alt que es coneix per inventari un «Brunet Latí» amb incipit *Ací comence lo libre*: Josep M. MADURELL I MARIMON, *Manuscrits en català anteriors a la impremta (1321-1474). Contribució al seu estudi*, Barcelona 1974, 81. Esmentem aquest llibre de B. Latini, molt probablement el *Tresor*, i n'ometem d'altres de matèria espiritual amb el mateix incipit, perquè el títol de l'obra de Brunetto Latini podria induir a confusió amb el *Tresor dels pobres*, llibre de farmacopea mèdica que també existeix a la biblioteca de l'hospital de la Seu, com es veurà tot d'una, infra, nota 153.

¹³⁵ L'incipit, tanmateix rar i brevíssim, coincideix amb el del *Tractatus de casibus quos debet sacerdos mittere ad episcopum*, del qual es coneix l'exemplar Clm 7784.

¹³⁶ És l'obra del Pseudo-Potho Pruefelingensis, testimoniada a París, BNF, ms. lat. 2873, f. 21-33; ms. lat. 3909^A, f. 68-78 (Poncelet, *Analecta Bollandiana* XXI, [1902] 241-360); i també a Munich, clm 2586, f. 1-87; clm 2651, f. 52-70; clm 4620, f. 27-72; clm 5614, f. 166-200; clm 14348, f. 169-187; i

[14] Item alium librum papiri qui loquitur de terra sancta Egipti, et de vitis patrum qui incipit in prima linea primi folii *Clemens episcopus seruus seruorum*.¹³⁷

[15] Item alium librum papiri qui ut dicitur nominatur *Summa Confessorum* qui incipit in II° folio in prima linea *In primis debet interrogare*.¹³⁸

[16] Item alium librum pergameni qui dicitur esse *speculum ecclesie* editum per fratrem vgonem Cardinalem qui incipit in primo folio in prina linea *Incipit opusculum* et in II linea *Dicit apostolus*.¹³⁹

[17] Item alium librum modice forme et modici valoris in pergameno scriptum qui dicitur esse *Summa de Matrimonio*.¹⁴⁰

clm 27330. I, naturalment, en moltes altres biblioteques. Per a la tradició llatina d'aquesta obra, cf. A. MUSSAFIA, *Studien zu den mittelalterlichen Marienlegenden*, I, 22ss.; *Biblioteca Hagiografica Latina, K-Z*, Bruxelles 1900-1910, 794; A. PONCELET, *Miraculorum B. V. Mariae quae saec. VII-XV latine conscripta sunt Index postea perficiendus*, dins «Analecta Bollandiana», XXI (1902), 241-360, especialment 246; *Catalogus codicum hagiographicorum*, I, 332-360. Llibre molt divulgat, amb traducció catalana medieval, editada per Pere BOHIGAS, *Miracles de la Verge Maria. Col·lecció del segle XIV (Biblioteca Catalana d'Obres Antigues, I)*, Barcelona 1956, 120 p. Reeditada sense conèixer l'edició de Bohigas per Antoni M^o PARRAMON I COLL, *Miracles de la Verge Maria*, Lleida, Càtedra de Cultura Catalana «Samuel Gili i Gaya» 1976, 143 p. BOHIGAS, o. c., 12-13, assenyalava una sèrie de mss. llatins de l'obra conservats en biblioteques catalanes, afegint-hi la bibliografia adient: 1) Montserrat, *Llibre Vermell*, f. 1-21, ca. 1400; 2) ACA, ms. Ripoll 193, f. 26v-47r, 170v-173v, s. XII-XIII; 3) Tarragona, Biblioteca Pública, ms. 55, f. 1-33, s. XIII; 4) Montserrat, ms. 4, f. 246-270, a, 1342; 5) Morella, Arxiu Arxiprestal, ms. II, s. XV (esgarriat el 1936).

¹³⁷ Per a les *Vitae Patrum*, cf. supra, nota 127. L'incipit d'aquest ms. és en llatí, la qual cosa suggereix que tot el còdex ho seria. Axò no obstant, no és l'incipit de les *Vitae*, ans l'incipit d'un document pontifici que encapçalava el manuscrit gironí. La resta del manuscrit podria ésser en llatí o no. El papa Climent que és anomenat en l'incipit podria d'ésser algun dels Climent que van governar l'església durant el segle XIV: Climent V, de nom Bertran de Got, papa des de 1305 fins a 1314, o Climent VI, de nom Pierre Roger, papa d'Avinyó des de 1342 fins a 1352.

¹³⁸ És la *Summa de foro penitentie brevis et utilis et valde necessaria maxime sacerdotibus super hoc notitiam non habentibus*, resum de la *Summa de Penitentia et Matrimonio* de sant Ramon de Penyafort, atribuït per HAURÉAU («Notices», I [1890], 215-216) a Berenguer Frédel, atribució admesa amb reserves per P. VIOLET (HLF, XXXIV [1914] 162-165), rebutjada per TEETAERT (*Miscellanea Giovanni Mercati*, II, 1946, 341-343).

¹³⁹ És l'obra d'Hug de Saint-Cher (ca. 1190-1263: HURTER, I, 339-342;), *Speculum Ecclesiae*, al·trament dita *Expositio missae*. Cf. GLORIEUX, I, 43-51, amb bibliografia, específicament p. 48, on dona llistes de mss. i edicions, faltant el de la Seu d'Urgell, Biblioteca Capitular, ms. 2065, f. 226r-230r. En segons quin manuscrit l'incipit és *Dicit Apostolus*, en segons quin és *Dixit Apostolus*: cf. supra, nota 132.

¹⁴⁰ Amb tota seguretat es tracta de l'obra homònima de sant Ramon de Penyafort, per al qual cf. HURTER, II, 361-365.

[18] Item alium librum modici valoris in quo sunt *constitutiones Sabinensis* et quedam alia.¹⁴¹

[19] Item vnum alium librum pergameni modici valoris Magistri Arnaldi de Villanova super regimine sanitatis, qui incipit in prima linea primi folii *Comença lo libre de conseruatio*.¹⁴²

[20] Item vnum alium librum pergameni modici valoris super *exposicionibus legum gotarum* qui incipit in primo folio in prima linea *Incipiunt Romanarum legum expositiones*.¹⁴³

¹⁴¹ Per als altres manuscrits gironins i catalans de la compilació de cànons aprovats al concili de Lleida del 1229, presidit pel cardenal Sabinense, cf. Josep M. PONS I GURI, *Recull d'estudis d'història jurídica Catalana*, vol. II, Barcelona, Fundació Noguera 1989, 236-251.

¹⁴² És sens dubte el *Regimen Sanitatis* d'Arnau de Vilanova, en la traducció catalana de Berenguer Sarriera, que li fou encarregada per la reina Blanca d'Aragó entre 1305 —probable data *post quem* de la recensió llatina de l'obra d'Arnau, que al cap de tres anys (1308) ja li reclamava Jaume II— i 1310 —data *ante quem* de la mort de la reina—. Original i traducció, doncs, foren gairebé simultanis, i no es pot excloure que el mateix Arnau supervisés el treball de Sarriera o, com a mínim, que en tingués coneixement. Els mss. que es coneixen avui de la traducció de Sarriera són:

a) BC, ms. 1829, f. 1-72, del segle XV (donat a conèixer per A. PALAU DULCET, *Libros raros y curiosos en una biblioteca igualadina*, dins «Miscellanea Aqvalatensia I», Igualada, Centro de Estudios Comarcales 1949, 72 i 78-81, manuscrit pertanyent aquell any 1949 a la biblioteca de Josep Bisbal, d'Igualada, posteriorment cedit a la BC; immediatament es va fer ressò de la troballa Martí DE RIQUER a *Un nuevo manuscrito con versiones catalanas de Arnau de Vilanova*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XXII [1949], 1-20);

b) BNM, ms. 10.078, f. 3-39v, també del segle XV;

c) BAV, ms. Barber. lat. 311, f. 5-14, del mateix segle XV.

La traducció de Sarriera fou editada per M. BATLLORI, *ARNAU DE VILANOVA. Obres catalanes. Volum II: Escrits mèdics*, Barcelona, Editorial Barcino 1947, 99-200, basant-se en el ms. de la BAV. En tal data Batllori no va poder col·locar el ms. 1829 de la BC. Per a informacions més detallades sobre la traducció catalana del *Regimen sanitatis*, cf. Lluís CIFUENTES I COMAMALA, *La bibliografia mèdica catalana d'Arnau de Vilanova: estat de la qüestió i nous textos (amb una nota sobre la difusió a Catalunya d'una Vida d'Arnau)*, dins «ATCA», 30 (2011-2013), 197-208.

Pel que fa als nombrosíssims mss. complets, incomplets i *excerpta* del text original llatí del *Regimen sanitatis*, cf. AVOMO, X.1, 405-406. Pel que fa a les traduccions en hebreu, cf. *ib.*, 412-416. L'edició crítica del text llatí, a cura de Luis GARCÍA-BALLESTER i Michael R. MACVAUGH, ha estat publicada *ib.*, 417-470. Una altra edició crítica és la d'Anna TRIAS I TEIXIDOR, *Arnaldi de Villanova Regimen sanitatis ad Regem Aragonum: un tractat de dietètica de l'any 1305*, Barcelona, ETD 1994.

¹⁴³ Pel títol hauria d'ésser un comentari al *corpus* de lleis visigòtiques, *Lex Gothorum*, probablement en una de les recensions que van produir-se a Catalunya en època carolíngia, on adoptà finalment el nom de *Liber Iudicum [popularis]*. Sobre la problemàtica d'aquest text, són fonamentals els estudis de J. M. FONT I RIUS, Yolanda GARCÍA LÓPEZ, Anscarí M. MUNDÓ, Joan BELLÉS i Jesús ALTURO, amb la bibliografia que hi afegí Josep M. COCH, aplegats en *LIBER IUDICUM POPULARIS Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia i Interior (Textos Jurídics

[21] Item quendam alium librum papiri continentem *Summam Penitentiae* fratris Vgonis Cardinalis.¹⁴⁴

[22] Item vnum alium librum modicum et modici valoris super *expositione misse*.¹⁴⁵

Fol. 48r [23] Item vnum alium librum pergameni antiquum super quibusdam generalibus consiliis paparum antiquorum qui incipit in II folio in prima linea *Canones generalium conciliorum*.¹⁴⁶

Catalans. Lleis i Costums I/1) 2003, 812 p. Com a resultat d'aquests estudis, s'ha pogut assenyalar una tradició manuscrita catalana del *Liber* «que, pel nombre i per l'escalonament relatiu dels manuscrits i dels documents que són còpies directes del codi, és la més rica i completa de la Península» (p. 34). Han aparegut també dos fragments d'una traducció catalana del *Liber*, una datable entre 1180 i 1190, l'altra no gaire després del 1150; també s'ha constatat la presència de còpies del *Liber* en inventaris del final de l'Edat Mitjana. Com tothom sap, les terres gironines foren actives en la transmissió del *Liber*: cf. A. M. MUNDÓ, *Manuscrits del «Liber Iudiciorum» de les comarques gironines*, dins «Estudi General» 5-6 (1985-1986), 77-86. Avui, però, no podem aclarir si les *Expositiones legum gotarum* de l'hospital de la Seu de Girona era un manuscrit de simples glosses o un comentari en tota regla del text legal visigòtic. D'un comentari així no en tenim esment. Hi ha encara la possibilitat que aquest manuscrit gironí no fos ni un text glossat ni un text comentat del *Liber*, sinó un epítome, del tipus del que s'ha conservat al ms. 944 de la BC, f. 182v-293. Cf infra, nota 146.

¹⁴⁴ La *Summa* o *Tractatus de penitentia* que hom li ha atribuït no és d'Hug de Saint-Cher.

¹⁴⁵ Cf. *supra*, nota 139.

¹⁴⁶ L'incipit és el mateix del foli 22rb del ms. 4 de l'ACG, el cèlebre exemplar gironí de la *Collectio Canonum Hispana*. Definit el ms. de l'hospital de la Seu com un llibre de pergami «antic», es pot posar en relació amb el ms. esmentat de la catedral., sense que això vulgui dir que el ms. de l'hospital hagi hagut d'ésser del segle XI o del XII; només vol dir que en pot haver estat una còpia, total o parcial. Ho faria pensar el fet que contenia escrits «dels papes», és a dir, les 103 Decretals que acompanyen molts mss. de la *Hispana* i assenyaladament el ms. 4 de l'ACG. Darrerament s'ha pogut saber que a la biblioteca de la canònica agustiniana de Santa Maria de Besalú existia l'any 1429 «unum magnum volumen vocatum Dialogon continens decreta antiqua», segons el text d'una visita abacial d'aquell any. El document que dona la notícia es conserva a Barcelona, BC, Arxiu, n. 3926. L'ha transcrit S. MANCEBO GARCIA, *Visita abacial al priorat de Santa Maria de Besalú*, dins «X Assemblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú», 2011, 242-261, i l'ha estudiat Marc SUREDA I JUBANY, *El priorat de Santa Maria de Besalú després dels terratrèmols: la visita pastoral de l'any 1429*, dins «X Assemblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú», (2011), 263-276; *Litúrgia i cultura en una canònica medieval catalana: un inventari de la biblioteca de Santa Maria de Besalú*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XX (2012), 309-344. La biblioteca de la canònica de Besalú tenia 39 volums, i Sureda adverteix que el ms. dels «decrets antics» ha d'ésser posat en relació amb el ms. 4 de la catedral de Girona, que en l'inventari de 1512 publicat per Batlle i Prats també és anomenat «Dialogon» i «magnum», de manera que la denominació i caracterització comunes assenyalaria un lligam entre els dos llibres i, conseqüentment, entre les dues biblioteques. Aquest lligam vindria reforçat pel fet que tots dos manuscrits comencen amb el «Dialogon» i això obliga a considerar que l'expressió «decreta antiqua» designa tot el corpus conciliar i canònic tal com es presenta en el ms. de Girona. Considerar que l'un podria ésser l'antígraf de l'altre és una pregunta possible, sense

[24] Item vnum librum papyri vocatum *brochart* siue *itinerary*.¹⁴⁷

[25] Item vnum librum *horarum beate Marie* cum ymaginibus aureis.¹⁴⁸

[26] Item vnum librum *ordinarium* in quo est nota cantus cum cooperto viridi.

27] Duo doctrinalia.¹⁴⁹

[28] Vnum ebrart.¹⁵⁰

[29] Vnum Alexandrum.¹⁵¹

[30] Vnum *Flos sanctorum*.¹⁵²

resposta en cap sentit. L'esment d'aquest nou ms. de l'Hospital relacionable amb el ms. 4 de l'ACG, indicaria que la presència de mss. de la *Hispana* a la diòcesi gironina fou més intensa que no s'havia pogut pensar fins avui. L'observació de Sureda sobre el lligam entre la biblioteca de la Seu i la de la canònica de Besalú —influència, còpia...— també val, i encara més, per a la biblioteca de l'hospital de la Seu. Però tot faria pensar que aquest darrer ms. seria més pobre o més senzill que el altres dos, si més no perquè ostensiblement no porta copiades les peces liminars que hi ha al ms. 4 de l'ACG i que presumiblement eren al ms. de la canònica de Besalú. Retindrem la nota que el ms. és «antiquum», cosa que per a un escriptor del segle XIV pot voler dir, com a mínim, del segle XII, qui sap si anterior.

Es pot precisar més el contingut del llibre de *cànons dels concilis generals* de l'hospital de la Seu de Girona? La seva antiguitat permet d'obrir una altra hipòtesi. Admetent que no tenia les parts preliminars del ms. 4 de l'ACG, és a dir, que no n'era una còpia exacta, es pot pensar que el ms. de l'hospital de la Seu de Girona seria un compendi o resum de la col·lecció canònica *Hispana*. La hipòtesi es basa en el fet que el ms. 944 de la BC, antic manuscrit ripollès, després del *De divinis officiis* d'Amalari, d'un *Ordo romanus in hebdomada maiore* i d'un text sobre orde sagrat, conté un epítom de la *Hispana*, seguit d'un epítom del *Liber iudiciorum*, la qual cosa demostra que aquests epítoms no solament eren possibles, sinó que foren reals. Per tant, exclosa la còpia literal del ms. 4 de l'ACG per les raons ja exposades, ens inclinàriem a pensar que el ms. de l'hospital de la Seu més aviat seria una còpia d'aquest compendi, i no podria ésser anterior al segle XII.

¹⁴⁷ És el *Decretum* de Burchard o Brocard de Worms (965-1025), (PL 140, 537-1058), compilació canònica molt divulgada a partir de 1023, abans de les compilacions del segle XII i XIII que van acabar confluïnt en les *Decretales* de Gregori IX.

¹⁴⁸ Llibre d'hores de qualitat, es pot suposar que era miniat i duia lletres daurades que cridaven l'atenció.

¹⁴⁹ És el *Doctrinale puerorum*, gramàtica llatina en vers molt difosa fins al Renaixement, obra d'Alexandre de Villedieu (ca. 1170-ca. 1250), canonge d'Avranches, per al qual cf. P. GLORIEUX, *La Faculté des Arts et ses Maîtres au XIIIe siècle (Études de Philosophie Médiévale LIX)*, París 1971, n. 23, p. 86-88.

¹⁵⁰ Per a Ébrart, Eberhard o Évrard de Béthune (s. XII-1212?), autor del cèlebre *Graecismus*, tractat de gramàtica de la llengua llatina en versos llatins, cf. HLF, XVII, 130; DTC, IV, 1195-1198; GLORIEUX, o. c., n. 97, p. 134-135. No és clar si l'Ébrart de Béthune (Pas de Calais) és un autor que escrivia la seva gramàtica el 1124, o si cal identificar-lo amb l'homònim que el 1212 escrivia l'*Antithaeresis*, obra destinada a combatre el catarisme.

¹⁵¹ És el *Doctrinale* esmentat *supra*, nota 149.

¹⁵² Impossible saber si era en català o en llatí.

[31] Item alium librum papiri medicine vocatum *thesaurum pauperum*.¹⁵³

[32] Item vnum librum papireum parui valoris vocatum *Summa Nemausensis*.¹⁵⁴

[33] Item vnam *summam bernardinam*.¹⁵⁵

[34] Vnam *Bibliam* cum cooperta corii de *vedel* coloris *toronjat*.

¹⁵³ Seria un exemplar en llatí de l'obra homònima de Pere Hispà, també anomenat a voltes *liber experimentorum*. Cf. *supra*, nota 134.

¹⁵⁴ Prenem aquí el risc de diferenciar, no sense reserves, la *summa nemausensis* de la *summa bernardina*. No ens ha llegut de fer un estudi estadístic sobre la freqüència en inventaris medievals dels ítems *summa nemausensis* i *summa bernardina*, per poder decidir amb fonament sobre llur identitat o diferència. Si no errem en la nostra suposició, hi ha almenys dues possibilitats d'identificació de la primera: a) Pot ésser l'obra del bisbe Rodolf de Nîmes i és una obra teològica sobre l'administració dels sacraments (*Summa Sacramentorum*), i se'n conserva exemplar a la BAV, ms. Reg. lat. 1377: B. DE MONTEFAUCON, *Bibliotheca Bibliothecarum Nova*, II, 143b.

b) Podria també la *Summa synodalis ecclesie nemausensis* del bisbe Raymond, conservada a l'Escolar, ms. g. II, 15, f. 86-92, opció probablement millor que la precedent.

¹⁵⁵ La *Summa Bernardina* és una *Summa dictaminis*, és a dir, una obra per a ensenyar a escriure. El ms. de l'hospital de Girona és esmentat al costat d'altres llibres de gramàtica. Això i la constància de la forma del seu títol en inventaris catalans de biblioteques del segle XIV ens ha inclinat a distingir-la de la *Summa Nemausensis*. Efectivament, esmenten la *Summa bernardina* entre llibres de gramàtica i retòrica l'inventari dels «libri in studio» de la biblioteca de Benet XIII, on és posada entre els «libri arcium» (cf. Josep PERARNAU, *Darrer inventari de la biblioteca privada de Benet XIII*. Barcelona, BC, ms. 235, dins «ATCA», 6 [1987], p. 220, n.485 [inc.: *Mammotreta vitae*]; o l'inventari dels béns de Bernat Loreda, ciutadà de Barcelona i de la seva esposa Maria (cf. Josep HERNANDO, *L'ensenyament a Barcelona, segle XIV. Documents dels protocols notaries. Segona part: Instruments notaries de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona i de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona 1204-1400*, dins «ATCA», 16 [1997], 171; *Els llibres de gramàtica a la Barcelona del segle XIV segons els documents dels protocols notaries*, dins «AST», 71 [1998], 361, 365, 366, 368 doc. 4); o el de Pere Vidal, escrivà del rei, 376 doc 29; o l'encant dels llibres de Joan Ferrer des Puig, 378 doc. 35); i encara l'inventari dels llibres que tenia Ascensí Adell, mestre de Morvedre el 1348 (cf. Josep TRENCHS ÒDENA, *Documents de cancelleria i de mestre racional sobre la cultura catalana medieval*, Barcelona, IEC 2011, 241, n. 834). L'actualitat de la *Summa bernardina* es manté encara durant el segle XV: cf. J. A. IGLESIAS FONSECA, *Libres i lectors a la Barcelona del segle XV*, tesi doctoral defensada a la UAB el 1992: doc. 6 ítem 27, doc. 27 ítem 7, doc. 104, ítem 55, doc. 184 ítems 41 i 62. No és clar qui és l'autor d'aquesta *Summa*, entre els molts que s'han proposat, com és ara Bernat Silvestre o Bernat de Tours i àdhuc Bernat de Morlaix. Sobre la confusió a propòsit del contingut i de l'autor de la *Summa bernardina*, cf. Jullien de POMEROL i J. MONTEFRIN, *La bibliothèque pontificale à Avignon et à Peniscola pendant le Gran Schisme d'Occident et sa dispersion*, École Française de Rome 1991, vol. 2, p. 691, n. 451.

6. ARTICULACIÓ TEMÀTICA DE LA BIBLIOTECA DE L'HOSPITAL DE LA SEU

Vistos els resultats de les anàlisis que precedeixen, els llibres de la biblioteca de l'hospital de la Seu de Girona es poden agrupar en els grups temàtics següents:

I. Llibres bíblics

Una Bíblia [31].

II. Llibres de teologia, espiritualitat i moral

Liber scintillarum [1]

? [4]

Summa Magistrorum [12]

Summa Confessorum [15]

Speculum ecclesie [9], [16]

Summa de Matrimonio [17]

Summa Penitentie [21]

Summa Nemausensis [32]

III. Llibres jurídics

Decretales [5]

De legislatoribus [7]

Summa magistri Johannis Balleti [8]

Constitutiones Sabinensis [18]

De expositionibus legum romanarum [20]

Canones generalium conciliorum [23]

Brochart siue Itinerary [24]

IV. Llibres litúrgics

Breuiarium cum nota cantus [2]

Liber cantus [6]

De expositione misse [22]

Horae beate Marie [25]

Ordinarium in quo est nota cantus [26]

V. Llegendaris

Vitae sanctorum Patrum [3], [14]

Miracula beatae Mariae [13]

Flos sanctorum [30]

VI. Llibres de Gramàtica

Doctrinale puerorum [27], [29]*Evrard* [28]*Summa bernardina* [33]

VII. Llibres de medicina

Libre d'introduccions a l'Art de la medicina de Galè, de Hunayn ibn Ishaq [10]*Regimen Sanitatis Arnaldi* de Villanoua [19]*Thesaurus pauperum* [31]

VIII. Llibres de sermons

Sermones dominicales [11]

Dins la seva modèstia relativa, la biblioteca presenta una fesomia que la integra perfectament en un context català per una raó precisa: conté poca literatura bíblica, i, per contra, la presència dels llibres jurídics hi és important. Al mateix temps, és una dada remarcable que els llibres de teologia superin, encara que sigui d'una sola unitat, els llibres jurídics, car és corrent en els inventaris catalans que els llibres jurídics siguin més abundants que els de teologia. La resta (volums litúrgics, llegendaris, gramàtiques i sermons) no causa cap sorpresa, perquè són obres de circulació normal durant el segle XIV. Sí que sorprèn, en canvi, la qualitat de dos dels tres únics llibres de medicina que hi ha a l'hospital de la Seu, encapçalats pel *Règim de sanitat* d'Arnau de Vilanova, enciclopèdia de divulgació sanitària per a conservar la salut.

No hi ha, en canvi, llibres “de natures”, és a dir de filosofia natural, ni de lògica, ni d'ètica, ni d'història, ni d'astrologia, ni de còmput, ni del quadrivi, ni pròpiament literaris de cap mena: ni prosa ni poesia. Cal remarcar que els llibres litúrgics també són escassos, atesa la varietat de les seves formes (missals, breviaris, saltiris, martirologis, ordinaris, antifonaris, oficiars, responsoris, capitulers, epistolers, evangeliaris, prosers, diurnals, hores de santa Maria, hores dels difunts, passiers, ferialers, oracionals, salms penitencials, missals votius, himnaris, etc.). Entre els llibres de teologia hi ha un cert predomini de les obres de sant Ramon de Penyafort; el poc que queda s'orienta de manera gairebé exclusiva cap a la teologia pràctica i a l'edificació piadosa

En el capítol del dret, predomina el canònic, com és natural, aturat en el registre cronològic en el text pelat de les *Decretals*, sense glosses, ni lectures,

ni comentaris posteriors, tan abundants el segle XIV. El tractat *De legislatoribus* el suposem isidorià; el misteriós *De expositionibus legum gotarum*, si pertany al mon del *Liber ludicum* tal com hem exposat, és una reminiscència jurídica arcaica. Aquesta darrera obra és rara en els inventaris i en les biblioteques catalanes de les quals tenim notícia, i no ha deixat altres rastres a Girona, almenys segons la informació disponible avui.

Per tot plegat, en l'inventari de la biblioteca de l'hospital de la Seu de Girona acaba dominant el color local, amb llacunes que evidencien un allunyament de les matèries científiques —salvant la medicina—, fins i tot de les teològiques en un sentit doctrinal fort. El color local es tenyeix, a més, amb una pàtina d'arcaïsme: el més modern de la col·lecció serien encara obres del final del segle XIII. Si la nostra anàlisi no va errada, tant el *De expositionibus legum gotarum* com el ms. dels *Canones generalium conciliorum* serien un testimoni remarcable en ple segle XIV de la tradició manuscrita jurídica gironina i ripollesa més antigues. Això fa pensar que aquestes obres s'haurien pogut encantar a un bon preu relatiu. Això darrer, el bon preu i l'encant, potser també explicaria l'aire al·luvional del conjunt de llibres. Per bé que cal afegir que, des d'una òptica de pràctica hospitalària, els trenta volums i escaig de l'inventari són més que suficients per ajudar un rector d'hospital a resoldre casos de consciència cristiana, i per a oferir a possibles malalts curiosos una lectura profitosa. I si més no, uns quants volums de llibres vells i nous també serveixen per a donar un cert prestigi intel·lectual a la institució o al rector que els posseeix, tant si es fan servir molt com poc.

7. EPÍLEG

No ha estat possible integrar aquestes notes sobre la biblioteca de l'Hospital de la Seu en un estudi més vast sobre els llibres que van circular per Girona des dels temps carolingis fins als primers anys del segle XIV, que s'acaba de publicar.¹⁵⁶ Tampoc no ha semblat oportú integrar-hi l'estudi de Batlle i Prats sobre la biblioteca episcopal tal com era el 1329.¹⁵⁷ La raó és ben simple: d'una banda, els arxius eclesiàstics i civils gironins encara no han lliurat tota la informació que guarden sobre llibres i biblioteques.

¹⁵⁶ Cf. Jaume DE PUIG OLIVER, *Notes sobre la biblioteca de Sant Feliu de Girona*, dins «ATCA», 32 (2017-2019), 545-653.

¹⁵⁷ Cf. *supra*, nota 119.

Nogensmenys, pel que fa als inventaris publicats, queda feina per a identificar títols i íncipits que només han gaudit del privilegi d'ésser transcrits. D'altra banda, el trasllat a la BUB d'una cinquantena de mss. que eren a la catedral fins a mitjan segle XIX requereix un estudi aprofundit d'aquest fons i de com s'articulaven els seus elements amb els diversos estrats de la biblioteca capitular al llarg del temps, des de l'edat mitjana fins al 1512. Finalment les dificultats creixen a causa de la manca d'un estudi detallat dels fragments de manuscrits que hi ha als arxius episcopal i capitular de Girona. Això sol és molt negatiu, fins i tot deixant de banda els mss. que n'han emigrat o simplement desaparegut.

Valguin, doncs, les notes d'avui sobre una altra biblioteca gironina medieval com a petit pas en l'exploració d'un passat que, a causa dels dolors de part inherents a la història, requereix atencions post-traumàtiques de tota mena i de molta paciència.

APÈNDIX I

1341 juny 16

ADG, G-15, f. 112r-113r

Primer testament de Bernat Verdager

In Christi nomine. Cum nichil sit cercius morte nichilque incercius hora mortis, Idcirco ego, Bernardus de Verdegerio, sacrista ecclesie Sancti Gregorii, in mea plena sanitate et mente, meum facio, condo et ordino testamentum, in quo pono et eligo manumissores meos Jacobum Iserni, cultellarium de Turrucella de Montegrino, consobrinum meum, Brunissendem de Verdegerio, sororem meam, Guillemum de Podiata, parrochie (*sic*) et ..., ebdomedarium ecclesie Sancti Gregorii predicte.

Quibus et duobus ex ipsis, si alii infrascripti nollent seu non possent interesse, dono plenum et liberum posse comparendi, agendi et defendendi in iudicio et extra pro bonis meis petendis et defendendis, et procuratorem et procuratores constituendi ante litem contestatam et post, qui habeant idem posse. Et tam ipsi manumissores quam procuratores per eos constituti et quilibet eorumdem possint omnia et singula facere que ego facere possem, si tunc viuerem.

In primis volo et ante omnia mando iniurias meas restitui et debita mea^a persolui que apparuerint post mortem meam simpliciter et de plano de bonis meis ad cognicionem ipsorum meorum manumissorum. Et si ipsi de eis cognoscere noluerint uel non possent aut nescirent et aliquod dubium inde eis appereret, mando et uolo quod in illo casu [*f. 112v*] seu casibus, si ipsis uideatur expedire, soluantur et restituantur ad cognicionem Clauigeri ecclesie Sedis Gerunde qui nunc est uel qui pro tempore fuerit.

Et eligo sepulturam meam in cimiterio ^adicte ecclesie^a Sancti Gregorii predicti, si decessero clericus eiusdem, que fiat vocatis clericis confratrie Sancti Emeterii,

cuius sum confrater, et volo de bonis meis fieri et compleri ea que per quemlibet confratrem ipsius decedentem sunt fieri et compleri assueta.

Et dimitto^c ebdomedario dicte ecclesie Sancti Gregorii pro sepultura duos solidos et operi eiusdem decem solidos.

Et si non decessero clericus dicte ecclesie, volo sepeliri in ecclesia cuius fuero clericus tempore mortis mee, quam ecclesiam in cuius cimiterio sepultus fuero et clericos ipsius habere volo legata predicta.

Et dimitto pro missis canendis in illa ecclesia cuius cimiterio sepultus fuero centum solidos, pro medietate quorum celebrari volo missas^a infra octo dies^d post mortem meam proxime sequentes, et pro alia medietata prout cicius et comodius fieri poterit post ipsos octo dies.

Item dimitto lampadi, cereo, torticiis dicte ecclesie Sancti Gregorii et Sancto Bartholomeo de Segalars, scilicet, cuilibet ipsorum duos solidos.

Item dimitto dicte Brunissendi, sorori mee, ad suas voluntates faciendas centum solidos et vineam quam plantaui de meo proprio in possessione sua, et quicquid michi pertineat in ea. Ita quod inde sibi post mortem meam fieri non possit aliqua questio seu demanda ex parte manumissorum meorum, cum in veritate sit sua et non mea de his que expendi in ea plantanda. Nec ipsa uel heres suus in hospicio suo aliquam questionem mihi facere possit de fructibus ex ea per me perceptis, cum ipsa eos mihi dedit. Alias nihil capiat de legato predicto per me de ea sibi facto. Sed in illo tamen fiat super questione que inter ipsam et eius heredem et bona mea et manumissores meos esset, quod clauiger dicte Gerundensis ecclesie cognoscet et decernet simpliciter et de plano. Item uolo quod si aliquid mihi per eam debeatur post mortem meam,^a cum instrumentis uel sine instrumentis, quod non compellatur ad soluendum de eo quod debebit tunc ultra quinquaginta solidos^a quolibet anno.

Item dimitto sibi vnum mathalassium de melioribus et vnum par linteaminum de mediocribus, et vnam vanoam de minoribus, et vnam flaciatam de melioribus, que et quas^e habuero tempore mortis mee ad vsum fructum de tota uita sua. Que omnia seu ea que^a post mortem suam extabunt in illo valore in quo erunt tempore mortis sue dentur per ipsos manumissores meos aut suos amore Dei pro animabus mei et sui.

Itrm dimitto sibi vnam caxiam albam maiorem quam habuero tunc.

Item dimitto Elissendi, sorori mee, quinquaginta solidos.

Item dimitto domine Suare, vxori cuiusdam Arnaldi de Podio, sartoris Gerunde, consobrini mei, propter plura grata seruicia que michi fecit, xl solidos.

Item dimitto Catherine, vxori dicti Jacobi Iserni, xx solidos et caxiam meliorem quam tunc habuero.

Que omnes teneantur rogare Deum pro anima mea.

Item dimitto inter Bernardum et Guillermmum, filios dicte Brunissendis, nepotes meos, ^aequis partibus diuidendas^a omnes vestes quas habeam tempore mortis mee, exceptis [f. 113r] gramasiis et supertunicalibus et *tabarts* cum eorum caputiis.

Item dimitto dictis Guillermo de Podiata et Jacobo Iserni et ..., ebdomedario, manumissoribus meis,^f LX solidos pro labore presentis manumissorie. Qui LX solidi equis partibus inter eos diuidantur, eos rogando et sub obtestacione diuini iudicii^g amonendo quod bene et fideliter se habeant in execucione presentis mei testamenti, et ipsum ut cicius et comode potuerit exequantur et compleant, et quod nichil aliud

inde penes se recipiant seu retineant. Alias quod teneantur inde ad restitutionem, et ius non habeant in illo casu in legatis que eis facio.

Item dimitto domino meo domino Gerundensi Episcopo viginti solidos, ei humiliter supplicando ut presens meum testamentum et contenta in eo ad salutem anime mee cito post mortem meam faciat exequi et compleri.

Volo etiam et mando quod nullus^b cui superius legatum facio, nisi vixerit tempore mortis mee aliquid recipiat de legato ipso per aliquem heredem suum, set (sic) in dicto casu quo non uiuant erogetur et diuidatur amore Dei meis heredibus infrascriptis.

Volo etiam et mando quod illam scripturam quam super ordinatione bonorum meorum ordinauero et scripsero manu mea propria de presenti testamento mentionem facientem, et contenta in eaⁱ siue in addendo uel detrahendo, minuendo aut^a mutando in dictis lexiis et aliis superius per me factis et ordinatis, seruentur et compleantur ac roboris obtineant firmitatem ac si continerentur in presenti meo testamento.

In omnibus aliis uero bonis meis ubique sint instituo et facio heredes meos vniuersales pauperes Ihesu Christi verecundantes, sub quibus non intendo comprehendij^j pauperes in ordine religionis existentes. Inter quos pauperes verecundantes^a bona mea uolo diuidi et dari per ipsos meos manumissores ad eorum cognitionem tam infra parrochiam ecclesie cuius tempore mortis mee fuero clericus, quam in aliis locis prout eis expedire uidebitur.

Ita tamen quod vni persone non dentur ultra v^o solidos, et quod eis iniungatur^k seu dicatur per eos quod teneantur specialiter pro animabus [...] parentum meorum, Reuerendi domini Gastonis, bone memorie episcopi qui me beneficiauit, et aliorum benefactorum meorum, et illorum quibus modo aliquo teneat, et generaliter omnium fidelium defunctorum, Deum deprecari.

Hec est autem etc., quam uolo valere etc.

Actu est hoc XVI kalendas iulii anno Domini M CCC^o XL° primo.

^a interlin ^b seq seu cancell ^c seq dicte cancell ^d seq missas cancell ^e seq abuero cancell ^f seq pro eorum labore cancell ^g seq amore Dei cancell ^h seq qui cancell
ⁱ seq seruentur et compleantur cancell ^j seq religiosos cancell ^k corr pro iniungantur

APÈNDIX II

1344 agost 3

ADG, G-17, f. 138v-140v

Segon testament de Bernat Verdaguer, sagristà de Sant Gregori, que pren per marmessors Brunissenda de Verdaguer, de Sant Gregori, germana seva, i altres. Elegeix sepultura en aquesta parròquia i institueix hereva l'almoïna darrerament fundada per Bernat de Cornellà, ardiaca de la Selva, i Guillem de Cornellà, canonge, a la Seu de Girona.

Quia dum corpus sanitate viget mens interior in semetipsa collecta pleniori vtitur ratione et quia non cogitur ad cogitare quod dolet, ideo tunc vltimo iudicio uoluntatis in quo tranquille mentis racionisque vsus exigitur salubrius prouidetur, Eapropter in

nomine domini nostri ihesu christi et beatissime semper virginis marie matris eius, Ego Bernardus de Verdegerio, sacrista ecclesie Sancti Gregorii Gerundensis diocesis, in mea plena sanitate et bona memoria et loquela, facio, condo et ordino meum testamentum, in quo pono et eligo manumissores et executores huius mee ultime uoluntatis discretos Berengarium de Prato, clericum gerundensem, et Bernardum Martini, clericum Sancti Felicis Gerunde, et Brunissendem de Verdegerio, sororem meam, parrochie Sancti Gregorii predicte.

Quibus et etiam duobus ex eis, si tertius non posset aut nollet interesse, dono et confero plenariam potestatem petendi, exigendi et recipiendi omnia bona mea et ea uendendi et alienandi et alias hoc meum testamentum exequendi et complendi prout inferius inuenerint ordinatum. In iudicio autem quilibet eorum in solidum habeat potestatem agendi et deffendendi et omnia alia faciendi que ego facere possem, si uiuerem et personaliter interessem. Et quilibet eorum possit constituere procuratorem et procuratores ante litem contestatam et post, qui habeat idem posse, et eum uel eos reuocandi et negocia in se resumendi tociens quociens eis et cuilibet eorum uidebitur faciendum.

In primis ordino et ante omnia uolo quod iniurie mee simpliciter et de plano de bonis meis et sine aliquo strepitu iudicii et figura ad cognitionem manumissorum meorum predictorum (*sic*).

Et eligo sepulturam meam in cimiterio dicte ecclesie Sancti Gregorii predicti, si decessero clericus eiusdem et in diocesi Gerundensi, alias in cimiterio ecclesie cuius fuero clericus tempore mortis mee, si in dicta diocesi decessero, aliter in cimiterio illius ecclesie infra cuius parrochia decessero. Et dimitto ibi pro sepultura decem solidos.

Item dimitto torticiis, cereo et lampade uocatis *de amor de deu* in dicta ecclesia Sancti Gregorii, scilicet eorum cuilibet duos solidos, et operi capelle beati Bartholomei de Seguelars, mee parrochie, duos solidos.

Item in ornamentis altaris beate Marie dicte ecclesie mee Sancti Gregorii, in quibus meis manumissoribus expedire uidebitur, ob remedium anime mee et ut ipsa beata maria uirgo sit aduocata mea coram domino Jhesu christo filio suo, ut mihi indulgeat et remittat peccata mea, L solidos.

Item pro missis canendis in ipsa ecclesia Sancti Gregorii immediate cum cicuis celebrari possint post mortem meam LX solidos, et celebrentur partim per clericos ipsius et partim per omnes clericos confratrie cuius sum confrater in eadem.

Item dimitto dicte Brunissendi, sorori mee, pro suis uoluntatibus faciendis et pro eius anima ac mea hereditandis, quicquid mihi debeat sine instrumentis; de illis enim que mihi debet cum instrumentis uolo quod nichil soluat nec compellatur ad aliquid soluendum, nisi illud quod sibi placuerit. Tamen eam deprecor attente quod quando et ut cicuis poterit pro anima mea ac sua, cum sibi in ipsis participem eam uelim, soluat heredibus meis infrascriptis quod inde sibi uidebitur expedire et soluere uoluerit. Et nolo quod, siue soluat aliquid uel non soluat de premissis, quod eius anima sit inde [*f. 140r*] onerata, sed quod inde faciat quod ei placuerit, cum de eius bona uoluntate et legalitate, quas erga me eam habere credo et spero, multum in domino confidam. Item dimitto sibi ad omnes suas uoluntates faciendas quicquid mihi pertineat ex fructibus prouenturis ex illa uinea, quam in sua terra propria plantari

feci prope vineam ffrancisci pedreria, ciuis Gerunde in parrochia Sancti Gregorii, ad expensas meas.

Item dimitto sibi vnum scannum lecti, vnum sacciletum, vnum mathalassium, vnum par lintheaminum, duos coxinos, vnam flaciatam, vnum puluinar de melioribus que habeam tempore mortis mee, et duas vanouas de minoribus que habeam tunc.

Item vnam tecam albam et magnam quam habeo in ciuitate Gerunde.

Et uolo quod ipsa brunissendis de gestis per eam racione manumissorie uel bonis meis que penes eam tempore mortis mee fuerint non teneatur reddere compotum domino Episcopo uel alicui alie persone, nisi dictis commanumissoribus suis, et quod per eos credatur suo simpli uerbo et legalitati. Que, cum aliquid de bonis meis de facili in posse suo amiti (*sic*) possent, qui ipso compoto reddito teneantur ei finem generalem facere, prout ad utilitatem suam et suorum videbitur melius expedire.

Item dimitto bernardo, filio suo, xx solidos et ballistam meam maiorem, cum vino *croch* albo.

Item Guillemo, filio ipsius Brunissendis, l solidos sibi dandos in libris sibi necessariis.

Item Elicsendi, uxori Mathei mir, de Sancto Gregorio, sorori mee, xx solidos et quicquid mihi debet ipsa uel dictus maritus suus qualicumque racione.

Item dimitto Saure, uxori Arnaldi de Podio, sartoris Gerunde, consobrini mei condam, quicquid mihi debeat cum instrumento uel sine instrumento, ita quod nihil inde teneatur soluere, nec ad soluendum inde aliquid compelli possit, nisi illud quod sibi placuerit in vita sua uel post mortem suam; sed si inde aliquid pro me et anima sua soluere uoluerit, quod ea soluat quando sibi placuerit heredibus meis infrascriptis.

Item dimitto domino meo domino Gerundensi episcopo vnum aureum, eidem supplicans quod presens meum testamentum debeat confirmare.

Item dimitto cuilibet dictorum meorum manumissorum clericorum xx solidos pro eorum laborem, eosdem in domino deprecantes, quod ut cicius potuerint meum testamentum faciant exequi et compleri, ad hoc ut mea anima gloriam dei celerius consequatur.

Item uolo quod per heredes meos infrascriptos ad expensas eorum detur transumptum dictis brunissendi, sorori mee, et Saure, vxori dicti Arnaldi de podio, de clausulis contentis in presenti testamento que pro eis faciant, ad hoc ut sciant que habent facere et quod habeant in memoria quod pro animabus suis et mea de bonis suis dent amore dei prout eis dominus ministrabit, et quod tradantur eis instrumenta debitoria in quibus mihi sunt obligate, nisi per me eis fuerint tradita.

Volo etiam et expresse ordino quod quecumque alia scriptura seu scripture, publice aut etiam priuate, manu mea scripte quas super ordinationem bonorum meorum ordinauero seu fecero mea propria manu de presenti testamento mencionem facientes et contenta in eis siue addendo uel detrahendo, minuendo aut mutando in lexiis et aliis quibusuis superius per me factis et ordinatis seruentur et compleantur ac roboris firmitatem obtineant, ac si continerentur expresse in presenti meo testamento.

In omnibus aliis uero bonis meis presentibus et futuris, preter [f. 141v] hec de quibus superius sum testatus et que in ipsa scriptura uel scripturis continebuntur, Elemosinam per venerabiles dominos Bernardum de Corneliano, archidiaconum de

Silua in ecclesia Gerundensi, et Guillemum de Corneliano, canonicum Gerundensem, fratrem suum condam, aut alterum eorum factam et ordinatam seu institutam nouiter in dicta ecclesia Gerundensi, cuius dictus Berengarius de Prato nunc est rector, et eiusdem elemosine pauperes mihi heredes vniuersales facio et instituo, quibus pauperibus ipsa bona mea dari et erogari uolo et mando pro animabus mei patris et matris mee, et Reuerendorum dominorum meorum dominorum Gastonis, condam Episcopi, et Arnaldi, dei gratia nunc Episcopi Gerundensis, qui me beneficiarunt et a quibus pro maiori parte omnia bona mea habui et acquisiui specialiter, et generaliter pro animabus benefactorum meorum et omnium fidelium defunctorum ac illorum qui dictam elemosinam et pauperes eiusdem suos heredes duxerint instituendos, uel aliquid de bonis suis amore dei eis duxerint in testamentis uel aliis dimitenda uel etiam eroganda.

Hec est autem etc., III° nonas augusti anno domini M CCC XLIII.

Testes uero rogati huius testamenti sunt ffranciscus de casalibus, clericus Gerundensis, Raymundus de Quintana, rector de Palaria, Simon de Pratis, clericus valentinus, Petrus ... de Terrariis, clericus tonsuratus Vici, Andreas durandi, clericus tonsuratus de Cilrano, Guillemus maya, capellanus de Spodiola, et Petrus caualerii, clericus tonsuratus de Gerunda.

APÈNDIX III

1353 desembre 2

ADG, G-28, f. 100v-103

Inventari de l'hospital de la Seu

[f. 100v] † Premisso venerabilis sancte crucis signaculo, cum propter doli maliciam euitandam et ad omne dubium remouendum, officia regentes, precipua (*sic*) qui bona pauperum administrant inuentarium facere sunt astricti, idcirco ego, Bernardus de Verdegerio, rector hospitalis Sedis Gerunde, in nouitate mei regiminis in eodem et post assumptam de eo et eius bonis nouiter possessionem, inuocato Christi nomine, in presentia notarii et testium subscriptorum ad hec specialiter uocatorum, incepti inuentarium facere de ipsis bonis. Et confiteor et recognosco infrascripta bona inuenisse que dicuntur esse dicti hospitali et ad ipsum etiam pertinere, et ea recepissem ex manibus venerabilis et discreti Petri Michaelis, quondam rectoris hospitalis predicti. Et primo tradidit mihi idem manumissor in precipua domo communi dicti hospitalis

[F. 100va] Decem et nouem scanna lecti

Viginti septem flaciatas communis valoris.^a

XIX^b saccilecta cum paleis.

Octo vanoas communis valoris

Vnum coopertorium *de bort* de Bachinona.

Aliud panni lini liuidi.

Aliud cum^c faxis vermiliis et albis.

XVIII paria lintheaminum.

XVIII captialia cum plumis.

VI culcitrans cum *cotirils* panni lane albe cum plumis.

VII culcitrans cum *cuterils* canapis.

VII mathalasia cum coopertis panni *de coto* cum listis liuidis et albis.

Item in domo dicti hospitalis in qua jacent mulieres:

VII scanna lecti.

VII saccilecta cum paleis.

V Mathalasia cum coopertis de cotone cum listis liuidi et albi coloris.

Item vnum cum listis vermiliis, liuidis et albis.

Quamdam culcitram cum cooperta alba de lana cum listis vermiliis.

Item septem paria lintheaminum comunis valoris.

Septem captialia.

XI flaciatas comunis valoris.

Item vnam vanoam.

[f. 100vb] Duas lampadas deseruientes ipsi domui, vnam infra eam et alteram coram ianuam (*sic*) et crucifixo ibi facto.

Item aliam lampadam que deseruit in priuatis.

Item in domo coquine dicti hospitalis:

Vnam perolam satis comunis forme.

Item aliam minoris forme.

Item vnam catiam.

Duas paellas cum vna *giradora*.

Tres tripodes.

Tres lotias ferri.

Item aliam trocatam.

Quasdam *gr]ieles*.

Tres asts de ferro.

Quasdam *broques de ferro* ad torrandum panem.

Vna resoram pro pane raddendo.

Vnum *forrey*.

Vnuam caput *ast de ferro*.

Vnam ollam paruam de cupro sum cuis leuis.

Vnam ollam satis magnam de cupro.

Item aliam medie forme.

[F. 101ra] Item vnam grexeriam *de ferro*.

Vnum *ast de ferro* magnum.

Duo candelabra *de ferro*.

Item duo affigenda parieti.

Vnum *cademat poquet*.

Duos morterios de petra.

Duos *boxs de fuste*.

Vnam coopertoriam *de ferro*.

Item vnam concham magnam *de fuste*.

Item vnam concham lapideam.
 Sex cissorsia fustea medie forme.
 Decem cissorsia fustea parua.
 Sexdecium scutellas *de fuste*.
 Quatuor lumenerias *de ferro*.
 Quamdā mensam paruam affixam parieti

Item in quadam domo vocata sala:
 Duo scanna lecti.
 Duo saccilecta.
 Duas culcitrās cum coterils de canabo.
 Duo paria lintheaminum.
 Item quatuor fflaciatas.
 Vnam vanoam.
 Vnum mathalassium.
 Vnum lintheamen.
 Vnum captiale.
 Vnam fflacciatam.
 Vnum scriptorium.^d
 Tres exatas.
 Duas *destrals*.
 Vnam *podedoram*.
 Aliam cum *doya*.
 Vnum *dayl*.
 Vnum scannum sedendi.
 Vnum *barralet* paruū de corio.

Item in domo que dicitur de ancillis:
 Vnum scannum lecti.
 Vnam culcitrām cum *coteril* de canabo.
 Vnum captiale.
 Duas flaciatas.
 Vnum scannum lecti.
 Vnum saccilectum.
 [F 101rb] Vnum captiale.^e
 Duo lintheamina.^f
 Dias flaciatas.

Item in domo *dez pastreyn*:
 Vnam pasteriam cum coopertorio.
 Duas scrineas in quibus tenetur farina.
 Duos *sedaçs de sedes*.
 Item aliud *gros*.
 Item in vno *cope* V taceas *dobles* de vitro.

Item duos *sachs* parui valoris, quilibet capiens tres migerias grani.
Vnam mantelinam liuidam ancille.

Item in camera in qua decessit P. Michaelis, hospitalerius:

Vnum scannum lecti *de posts*.

Vnum saccilectum cum paleis.

Duo mathalasia cum coopertis de cotone cum listis albis et liuidis.

Vnam culcitram cum *cuceril* de canabo non boni valoris.

Vnum captiale.

Item vnam flaciatam.

Item vnum scannum sedendi.

Item vnum exalonum *listat*.

Item duas vanoas.

Duodecim coxinos cum volua.

Item duo paria linteaminum de IIIII^{or} telis.

Item vnum par de tribus talis (*sic*)

Vnum linteamen de tribus telis.

Quinque paria linteaminum parui valoris.

Item quasdam *touayes*.

Quatuor *touayes* parui valoris.

Vnam *touayolam* blancham.

[F. 101va] Quandam mensam de *plega*.

Item vnum gladium *de cinta*.

Item quandam gramasiam panni *suggench* cum pellibus cirogrillorum albis.

Et supertunicale eiusdem^s panni cum pellibus agnorum albis.

Item vnam tunicam eiusdem panni.

Et duo caputia.

Quasdam manichas superfluas eiusdem panni.^h

Item quandam gramasiam panni de Melines quasi *morat* cum *forratura* de pannis
violat cum caputio ipsius panni sine *forratura*.

Item gramasiam nouam panni liuidi de Melinis cum suo caputio.

Item pannum eiusdem coloris pro manicis faciendis.

Tres almucias nigras parui valoris.

Item duo paria caligarum *sutis*.

Item vnum superpellicium bonum.

Item aliud mediocrem et aliud parui valoris.

Item vnam cotam *d aram*.

Vnum linteamen paruuum nouum.

Item XXXVII *capdels* fili lini.

Item vnum *archibanach* cum duobus *calays* in quo erant res infrascripte:

Vnum breuiarium cum nota.

Vnum *barralet petit* de argento pro reliquiis tenendis.

Vnum missale parue forme.

Item plura et diuersa instrumenta et ⁱalie scripture tam publice quam priuateⁱ
facientes et facientia pro hospitali et redditibus eiusdem.

Item inueni in peccunia X turon. argenti.
 Item duo sol. et VIII denarios monete jaccensis.
 [F. 101vb] Item duos denaris et obolum barchinon.

Posmodum inueni in quadam camera que est prope coquinam et ante granerium:
 Vnum scannum lecti.
 Vnum saccilectum.
 Vnum mathalassium cum listis primis de cotono albis et liuidis.
 Item vnam culcitram cum coceril de canabo et vnum captiale.

Item in domo ipsius granerii LXIX migerias ordeï et quadraginta migerias frumenti ad mensuram Gerunde.

Item inueni in domo cellarii:
 Duas tinas satis magnas.
 Vnum vais plenum vini primi utⁱ dicebatur continens V saumatas.
 Item vnum *vexelet* plenum de *reremost* continens II saumatas.
 Item tria vasa quorum quodlibet potest continere IIII saumatas uel quasi.
 Item vnum vas plenum *reremost* continens vnam saumatam.
 Item vnum vas continens ^kIIII botas^k plenum *reremost*.
 Item vnum vas continens vnam saumatam in quo est vinum aliquantulum.
 Item aliud vas in quo est vnum vetrus quasi vnus saumate.
 Item vnum vas plenum vini *de companya* continens duas saumatas.
 Item vnum de VI botis.
 Item vnam tinardam cum *petges*.
 Item duas *semals*.
 Item vnam *empolam* magnam.
 Item aliam magnam.
 Item tres *empoles*.
 Item IIII *empoles* paruas.
 Item duos *brocals*.

Item inueni in quadam domo uocata *dez truyt* :
 Duas petras magnas oleareas in quarum vna erant XIIIII cope olea.

[F. 102ra] Item inueni in capella dicti hospitalis:
 scilicet in altari et armario ipsius vnum *reretaule*.
 Item supra altare vnam custodiam pendentem supra altare ipsum, que est de *lauto*.

Item duo candelabra fustea cum pedibus.
 Item vnam ymaginem lapideam beate virginis Marie
 Item vnam crucem magnam fusteam cum *touayola* sutra serico vemilio et nigro,
 et iuxta eam vnam crucem paruam a dextris et aliam a sinistris cum suis coopertis lini pro tempore XLe.
 Item aliam paruam.

Item duas cortinas lineas depictas cum listis albis et liuidis.

Item vnum palleum lineum depictum cum ymaginibus XII apostolorum discumbentium ad mensam cum ymagine Christi in mediorum (*sic*) eorum.

Item quedam corporalia.

Item quatuor pannos lineos in armario predicto.

Item quamdam *touayolam* albam lini in cuius capitibus est scriptum in pluribus locis cum serico nigro hoc nomen "Ihesus".

Item aliam albam^l sutam cum serico rubeo *de obra morisca*.

Item quoddam pallium album de lino.

Item quamdam stolam *de fustani listat* cum listis albis et vermilibus.

Item vnum vestimentum sacerdotale, scilicet camisia siue *garnatxa*. Camis paratum aliquantulum de *taffeta* viridi ad manus et pedes.

Item amictum album, stolam et manipulum cum *taffeta* viridi.

Item casulam cum trena quasi ampla de serico liuido.

Item vnum librum *Ordinarium*, in quo est nota cantus cum cooperto viridi.

Item vnum calicem argenteum deauratum [*f. 102rb*] intus in copa tamen cum VI *smalts* in mantino ad marcham Gerunde signatum.

Item duos *bradons* (*sic*) *de cera* ponderis duarum librarum.

Item duas tortas eiusdem ponderis.

Item vnam cortinam nigram ponendam ante *reretaule* cum corpus Christi eleuatur.

Item inueni in bonis immobilibus dicti hospitalis hospitium predictum vnum ortum siue *oliuar* in loco uocato *Belueher* supra montem Sancti Petri de Gallicantu Gerunde, et aliud *oliuar* in loco uocato de Baruffa.

Item vnam vineam in montanea Gerunde in loco uocato *de Spirans*.

Item habet dictum hospitale in parrochia^m de Serriano duas domos cum suis ortis siue exitis que ad ipsum tempore mortalitatis propter defectum tenetorum deuenerunt.

Et dico et protestor quod siqua alia inuenirem bona mobilia et immobilia dicto hospitali pertinencia quod ego in presenti uel alio post instrumento ponam et recognoscam ad conseruationem earum et juris ipsius hospitalis.

Actum est hoc secunda die mensis decembirs Anno a Natiuitate Domini M^o CCC^o L^o Tercio, presentibus testibus Nicholao Sprats, clerico ecclesie monasterii Sancti Petri de Gallicantu Gerunde, et Petro de Oliuariis, canonico monasterii Sancte Marie de Villabertrando.

[*F. 102v*] † Premisso venerabilis sancte crucis signaculo, cum propter doli maliciam euitandam et ad omne dubium remouendum, officia regentes, precipua (*sic*) qui bona pauperum administrant inuentarium tam de bonis ipsis pauperibus spectantibus quam suis propriis facere teneantur, ut sibi constare possint que sunt diuidenda ipsis pauperibus et que sibi possunt licite retineri,ⁿ taliter quod secundum Deum ex vtraque parte equalitas obseruetur, idcirco ego, Bernardus de Verdegerio, rector hospitalis Sedis Gerunde, accepta per me possessione de hospitali iamdicto et suis pertinenciis vniuersis, ad habendum memoriam de^o bonis meis propriis que

antequam in hospicio dicti hospitalis habitarem seu residerem penes me habebam, presens feci inuentarium de eisdem, et ipsa^p cum veritate confiteor me habere.

[F. 102va] Primo vnam vanoam de tribus telis et media sutam a *ondes* siue *puntes*.
Item aliam de tribus telis sutam ut predictam.

Item aliam sutam a *faxes* et in circumferentia cum rosis.

Item aliam vnam primam sutam a *faxes* de tribus telis et media.

Item aliam de tribus telis et media sutam a *puntes* et *rays*.

Item vnum coopertorium *de bort* de Barchinona, amplum cana et media sutum cum filo liuido a *faxes*.

Item vnam flaciata *de borra* cum listis amplis *grogues*, *verts*, *blaves* et *vermeyes*.

Item aliam albam grossam.

Vnum *barraga*.

Item aliam vanoam strictam grossam.

Vnum *exalo*.

Item duos coxinos *de volua* cum coopertis *de lunel*.

Item duos coxinos albos *de volua*.

Item III^a matalassia quorum duo sunt de fustani cum listis albis et liuidis et vnum cum diuersis listis ex filis vermiliis, croceys, albis et liuidis.

Item vnum trauerterium cum cooperta de fustani^a cum listis liuidis. Item vnam culcitram de uolva cum suo trauerterio cum coopertis *de lunel*.

[F. 102vb] Item quasdam *touayes* nouas de duabus cannis et tribus palmis, cum listis amplis de filo liuido.

Item alias *franceses* de duabus cannis, *cabades* de filis liuidis.

Item quasdam alias *touayes*.

Item alias quasi *aularies*, de duabus cannis et duobus palmis, *cabades* cum filis liuidis.

Item alias *aularias* ex toto albas.

Item v^o *touayons* in vna eadem pecia.

Item VI *senars*.

Item alias *touayles* de quadam mensa rotunda.

Item tria paria lintheaminum de tribus telis.

Item tres^a *escapolons* panni lini primi, qui sunt XIX canne.

Item VII cannas panni lini.

Item aliud *scapolon* de v cannis.

Item vnum supellicium et vnam almuciam nigram.

Item^r quinque^s *touayoles* albas.

Item aliam sutam de serico cum paucis rosis vermiliis et nigris.

Item vnam cotam de catinis *torrats*.

Item vnum *tabart breu* panni quasi vermili cum *taffeta* viridi.

Item quamdam cotam ardiam cum duobus [f. 103ra] *capons* panni *violat*, et vnam gramasiam 'eiusdem panni'.

Item vnum *tabart* cum pellibus agninis et cotam ardiam cum pellibus de squinis *de conils*, cum duobus capuciis panni coloris *de merdadocha*.

Item vnum *tabart* cum pellibus agninis et vnam tunicam cum duobus capuciis panni de Ypra quasi coloris *de presseguer*.

Item vnam cotam ardiam panni *morat* de Melinis, cum suo capucio et pellibus^u agninis in dicta cota.

Item quandam ollam de cupro cum coopertora et leuis suis *de ferro*.

Item quosdam *tripodes*.

Duas locias.

Item aliam trautatam.

Item vnam concham et vnum baci de aram.

Item duo asts *de ferro*.

Item quasdam forpices siue *moles*.

Item vnam *manxam*.

Vnum *forrey*.

Vnum *calsador*.

Item vnum morterium cum sua manu de cupro.

Item aliud de petra.

Duas *alfabies* pro farina tenenda.

Duo paria de *pintens* pro pintenanda lanam.

Item quasdam *grayles*.

Duo candelabra *de ferro*.

Item aliud^v *de ferro* in pariete affigendo.

Quandan laternam *de ferro*.

Item aliam *de banyes*.

Item vnam balistam *de pits* cum XII *tretes*.

Item vnum *croch* paruuum pro ipsam tendenda^w.

Item vnam pasteriam sine cooperta.

Item aliam cum coopertorio.

Item vnam rasoram pro pane raddendo.

Item tres *martels* paruula.

[F. 103rb] Item vnam caxiam de nogerio^x ornatam intus eam *de calays*.

Item aliam *de arbre blanch*.

Item aliam magnam *de arbre*.

Quamdum seruidoram pictam *de fuste*.

Duos^y

Vnum *basin* paruuum *de aram* siue *de coure per acaptar*.

Item aliud ad illud idem aptum.

Item VII *amphores* comunis forme, excepta vna que continent XVII medios quartonos.

Item quoddam *foger de ferro* cum sua caxia *de ferra*.

Item vnum *archibanch de auet*.

Item quandam caxiam parui valoris.

Item duas *alfabias* vinarias et vnum *doy* singularum botarum.

Item vnam *alfabiam* viridi coloris ad tenendum vinum.

Item duas botas vini valentes decem solidos.

Ire vnam quarteriam *de farina* de frumento.

Item duo *sedac* noua^z cum telis de serico.

Item quandam senaliam primam nouam que constitit XII denarius.

Item lingna (*sic*) valentia IIII^{OR} solidos.
 Item vnum magnum *mirayl*.
 Item aliam *alfabiam* vinariam continentem vnam botam.

Item libros infrascriptos, uidelicet:
 Vnum *breuiarium* portatile.
 Vnum *Flors sanctorum* de papiro cum postibus et cooperta vermilia.
 Item vnum librum *sermonum* scriptum in pergamenis vitulinis ualde delicatis.

[F. 103v] Item quandam *Bibliam* quam emi a manumissoribus testament Jacobi de Ruppe precio triginta trium librarum barchinonensium, que est cum cooperta corii *de vedel* coloris *toronjat*.

Item duas tacias argenti marchatas ad marcham Perpiniani que constiterunt centum quinquaginta solidos.

Item quandam librum papireum continentem aliquas *uitas^{aa} sanctorum patrum* et quedam alia.

Item in pecunia centum florenos auri, quos habeo in tabula Francisci Sauarrés, camporis Gerunde.

Item in moneta barchinonensi decem et octo libras barchinonensium et octo solidos.^{bb}

Actum est secunda die mensis decembris anno a Natiuitate Domini M^o CCC^o L^o Tercio.

Testes huius rei sunt Petrus de Oliuariis, canonicus monasterii Sancte Marie de Villabertrando, et Nicholaus de Lorano, clericus ecclesie de Blanis.

^a seq XXVII flaciatas communis valoris *cancell* ^b seq et tr *cancell* ^c iter non *cancell* ^d seq Vnum lintheamen *cancell* ^e seq Duas flaciatas Vnum scannum lecti *cancell* ^f seq Das *canell* ^g seq coloris *cancell* ^h seq sine fs *cancell* ⁱ corr pro alias *scrituras* tam publicas quam priuatas ^j seq dp *cancell* ^k iter non *cancell* ^l seq setam *cancell* ^m seq Et siqua bona in antea *cancell* ⁿ seq et que *cancell* ^o seq hii *cancell* ^p seq Confiteor *cancell* ^q corr pro fustane ^r seq tres *cancell* ^s interlin ^t interlin ^u seq agot (?) *cancell* ^v seq de pariete *cancell* ^w corr pro tendnda ^x seq ornatus *cancell* ^y seq bacines poche *cancell* ^z seq de seric *cancell* ^{aa} seq patrum *cancell* ^{bb} seq Actum est *cancell*

APÈNDIX IV

1361 febrer 1

ADG, G-41, f. 52-54

Darrer testament de Bernat Verdaguer

In nomine Domini Ihesu Christi, qui de gloriosa virgine Maria pro redemptione mea et totius humani generis carnem sumere et ex ea nasci mortemque subire dignatus fuit, et ut cum eo in die magni iudicii quod ipse facturus est resurgamus

resurgere voluit, et qui venturus est iudicare viuos et mortuos. Ego, Bernardus de Verdegerio, sacrista ecclesie Sancti Gregorii Gerundensis diocesis et Rector hospitalis pauperum Gerundensis ecclesie, tremendo huiusmodi magnum iudicium expectans, uolens iuuante diuino auxilio saluti mee anime prouidere, vt ipse dominus Ihesus Christus, Dei Filius, mihi peccata mea dignetur misericorditer indulgere, in mea corporali sanitate et sensu facio, condo et ordino^a meum vltimum testamentum, in quo pono et eligo manumissores meos dominum Clauigerum dicte ecclesie Gerundensis, et ebdomedarium ipsius ecclesie Sancti Gregorii, qui nunc sunt et qui pro tempore erunt in eisdem ecclesiis, et Raymundum Scuderii, ecclesie Sancti Danielis Gerunde et dicte ecclesie Gerundensis clericum, et Guillemum de Verdegerio, parrochie Sancti Gregorii, nepotem meum. Quibus manumissoribus ipsis et duobus ex eis, quorum semper sit vnus dictus Clauiger, si alii huiusmodi execucioni mei testamenti noluerint aut non potuerint interesse, dono et confero omnimodam potestatem petendi, exigendi et recipiendi in iudicio et extra omnia bona mea, et apocam de recepto faciendi, et procuratorem et procuratores constituendi et alia faciendi que ego facere possem, si tunc viuerem; et meam voluntatem vltimam complendi in recipiendo et distribuendo ipsa bona mea prout inferius et in quadam cedula seu scriptura per notarium infrascriptum scribi incepta et per me scribi continuata et de presenti meo testamento mencionem faciente, tam addendo quam detrahendo contentis in testamento presenti inuenerint ordinatum. Cui cedule et scripture volo credi et omnia in ea contenta et expressa compleri, ac si in presenti testamento continerentur.

In primis volo et ante omnia volo et mando debita mea et iniurias meas persolui et restitui de bonis meis simpliciter et de plano et absque strepitu iudicii et figura, ad cognicionem ipsorum meorum [f. 52v] manumissorum ^avel duorum ipsorum, ut predicatur.^a

Et volo credi cuicumque persone asserenti post finem meum sibi teneri, aut que mihi teneatur in quacumque quantitatis summa decem solidos barchinonensium non excedenti, interueniente suo proprio iuramento, quod per eam in manu alicuius ex dictis meis manumissoribus prestari volo.

Et eligo sepulturam meam in cimiterio dicte ecclesie Sancti Gregorii in tumulo ante januas eiusdem ecclesie, mihi et aliis presbiteris dicte ecclesie per me facto.

Et dimitto cruci dicte ecclesie Gerundensi, si in ciuitate Gerunde decessero, et quod super corpus meum in domo qua decessero fiat absolucio per presbiterum dictam crucem sociantem, decem solidos.

Et dimitto etiam cuilibet cruci ecclesie que infra suam parrochiam dictum corpus meum sequetur cum ad suam sepulturam portabitur ⁱⁱⁱⁱ^{or} solidos. Et quod presbiter ipsius parrochialis ecclesie qui dictam suam crucem sociabit faciat absolucionem super ipsum corpus meum, cum ipsum dimitet.

Item dimitto cuilibet crucem huiusmodi defferentem ^{xii} denarios.

Item dimitto pro missis celebrandis in dicta ecclesia Gerundensi pro anima mea et parentum ac benefactorum meorum decem libras. Et quod die qua obiero vel in sequenti proximo, necnon in tercio subsequenti fiat representacio et absolucio in dicto coro ipsius ecclesie Gerundensis, et quod quilibet presbiter ipsius ecclesie vel in ea deseruiens qui interfuerit ipsi representacioni et absolucioni ac^b Deum pro anima mea deprecabitur habeat de bonis meis ⁱⁱⁱⁱ^{or} denarios.

Item dimitto pro missis canendis in dicta ecclesia Sancti Gregorii Centum solidos, quorum L clericis dicte ecclesie erogentur et pro aliis L solidos volo quod vocentur presbiteri circumuicinarum ecclesiarum dicte ecclesie Sancti Gregorii pro celebrandis missis, pro anima mea in dicta ecclesia Sancti Gregorii, et dentur cuilibet presbitero pro oblacione XVI denarii, dum sufficere dinoscantur, et quod quilibet ipsorum presbiterorum die qua ipsam oblacionem receperit teneatur celebrare missam pro defunctis in dicta ecclesia Sancti Gregorii et absoluere super tumultum meum.

[F. 53r] Item dimitto pro missis canendis in predicta ecclesia Sancti Gregorii pro animabus patris, matris, sororum et benefactorum meorum quinquaginta solidos, qui diuidantur prout superius declarauit de aliis missis in predicta ecclesia celebrandis.

Item dimitto sacriste dicte ecclesie Sancti Gregorii, si^c tunc presens fuerit, seu eius locum tenenti, aut in eorum defectu ipsi Ebdomedario dicte ecclesie, decem solidos pro ministrandis candelis, vino et hostiis in dictis missis celebrandis, et quod in principio cuiuslibet misse inde celebrande cimbala dicte ecclesie insimul siue *dobles*, III vel IIII^{or} tactibus pulsare vel tangere teneatur, ad hoc quod ea audientes cimbala inducantur^d Deum deprecari pro animabus mei et fidelium defunctorum conquiscentium in cimiterio ecclesie predictae.

Item dimitto pro elemosina facienda in dicta parrochia Sancti Gregorii pro animabus mei et ipsorum parentum et benefactorum meorum Centum solidos, quos predictum ebdomedarium ac ipsum nepotem meum, seu in eius defectu pro sacrista dicte ecclesie simul cum ipso ebdomedario diuidi et erogari volo inter pauperes dicte parrochie, siue sint verecundantes siue non. Iamdictos manumissores meos humiliter deprecando quatenus dictas missas celebrari et elemosinam faciant incontinenti cum cicuis fieri poterit post mortem meam, vt omnipotens Deus mihi peccata mea dignetur per sui misericordiam indulgeri, et a penis purgatorii meam animam liberare.

Item volo quod in capite anni post mortem meam detur pro missis canendis in dicta ecclesia Gerundensi pro anima mea et parentum et omnium benefactorum meorum quadraginta solidos, et fiat absolutio in coro per clericos ecclesie supradicte.

Item dimitto operi dicte ecclesie Gerundensis viginti solidos.

Item dimitto Brunissendi, vxori Mathei Mir, dicte parrochie Sancti Gregorii, sorori mee, XX solidos, si vixerit tempore mortis mee.

Item cuilibet filio et filie dicti Gillermi de Verdegerio [F. 53v] tempore mortis mee viuenti decem solidos.

Item operi ecclesie Sancti Gregorii quinque solidos. Et lampadi, torticiis et cereo *de amor de Deu*, et Sancto Bartholomeo de Seguelars inter eos equis partibus diuidendos XX^{vi} solidos.

Item dimitto cuilibet dictorum meorum manumissorum qui utatur mea manumissoria decem solidos.

Item dimitto Reuerendo patri et domino meo domino Episcopo Gerundensi XX solidos, paternitatem suam deuote deprecans vt, Dei intuitu et considerato quod in seruicio dominorum Gerundensium Episcoporum et dicte Gerundensis ecclesie per XXXIIII^{or} annos et vltra fideliter fui, hoc presens testamentum dignetur firmare et meam voluntatem vltimam facere exequi breuiter et compleri.

In omnibus aliis vero bonis meis quecumque sint et vbique, preter ea de quibus superius sum testatus, et completo dicto testamento et tenore dicte cedulae seu

scripture de qua superius habetur mencio, dominum et Deum meum Ihesum Christum ac pauperes suos dicti hospitalis heredes meos vniuersales instituo et Facio, sub hac tamen condicione et forma, quod omnia et singula in presenti meo testamento et dicta cedula seu scriptura integre et vt in eis ordinatur et vt predictur expleantur, et quod Rector dicti hospitalis vel alius e dictis meis manumissoribus de^e gestis et factis per me de bonis eiusdem compotum aliquod non petat, exigat neque habeat, cum ipsi puram veritatem super eis nescire valeant, sicut ego qui in Dei iudicio constitutus eam scio, et confiteor quod secundum Deum et bonam conscienciam ac posse meum in agendis ad vtilitatem ipsorum pauperum fideliter laboraui et vtiliter me habui, et nichil de bonis dicti hospitalis, sed de bonis meis propriis tantum accepi pro mea^f voluntate vltima adimplenda.

Alias in casu quo compotum et rationem ab ipsis meis manumissoribus de predictis factis et gestis per me haberi velit vel recipere idem Rector vel alius pro dicto hospitali, volo et mando [F 54r] quod simpliciter et de plano iidem manumissores mei dictum compotum reddant prout ipsum repertum fuerit, tam minutatum quam alias per me scriptum et de receptis et expensis factum. Et eo reddito et habito pro dicto hospitali quod sibi pertinuerit, dictam institutionem quo ad heredes eius pauperes superius factam expresse reuoco et anullo, et in ipso casu volo et mando quod de residuo ipsorum bonorum meorum, completis hiis que in hoc meo testamento et dicta cedula seu scriptura continentur, fiat et instituat anniuersarium perpetuum et vt cicius fieri possit in dicta ecclesia Sancti Gregorii pro anima mea et parentum meorum et omnium fidelium defunctorum, ad cognitionem dictorum meorum manumissorum; quod anniuersarium in dicto casu, vt est dictum, mihi heredem meum vniuersalem instituo et facio.

Et hec est mea vltima voluntas quam laudo et approbo^g et volo valere iure testamenti,^h que si non valeret iure testamenti saltem volo quod valeat iure codicillorum, vel iure alterius cuiuslibet mea vltima voluntas quo melius valere possit et tenere.

ⁱActum prima die mensis februaryi^j anno a nativitate Domini M CCC LX Primo. Et cet.

Sig[†]num Bernardi de Verdegerio predicti, qui hec firmo et laudo.

Testes vocati et rogati huiusmodi testamenti:

Ffrater Bernardus Pardina, monacho Monasterii Sancti Laurentii de Monte.

Ffrater Guillelmus Solani, monacho dicti monasterii.

Berengarius Morer, clericus Sancte Eulalie de Costa Gerunde^k.

Ffranciscus de Campis, clericus Gerundensis.

Guillelmus Gornesii, ebodmedarius de Serra.

Bernardus Mansilionis, clericus Sancti ^kMauricii.

Et Nicolaus Figera, ebdomedarius de Felinis.^{i k}

^a seq testamentum cancell ^b interlin ^c seq s cancell ^d seq dep cancell ^e seq f cancell
^f seq vtilitate cancell ^g seq vt cancell ^h seq saltem volo quod valeat cancell
ⁱ add al man ^j seq nat cancell ^k in marg dex

APÈNDIX V

G-64: *Inventari dels bens de l'hospital de la Seu, pres per mort del seu rector, Bernat Verdaguer (1362), f. 42-52, amb l'inventari dels llibres de la biblioteca de l'hospital, f. 47-48, i notícia de llibres de Bernat Verdaguer*

[F. 47r] ...

Item vnum *breuiarium* cum nota cantus.

Item quendam librum papiri continentes (*sic*) *vitas sanctorum patrum*. [interlin al man] Incipit in primo vocabulo *A significança de les v plagues* [fin interlin al man].

Item vnum librum pergameni theologie qui incipit in primo folio et primo corondello *In hoc secundo libro*.

Item quasdam *decretales* veteres modici valoris.

Item vnum librum cantus pergameni cum cooperto albo.

Item vnum librum pergamenium antiquum qui incipit *de legis latoribus*.

Item *summam* vocatam *magistri Johannis balleti* in pergameno [interlin al man] que incipit in prima linea *In primitiua ecclesia* [fin interlin al man].

Item quendam librum papiri qui incipit in prima linea *Incipit speculum ecclesie* [add al man] et in II linea *Dixit apostolus* [fin add al man].

Item quendam librum papiri medicine qui dicitur fuisse Petri Michaelis condam hospitalerii. [add al man] Incipit in prima linea primi folii *Aqui comença el liure* [fin add al man].

Item quendam librum sermonum dominicalium^b cum cooperto rubeo.

[F. 47v] Item quendam librum papiri qui dicitur esse *summa Magistrorum* parisius compilata qui incipit in prima linea primi folii [add al man] *Enormes anathema* [fin add al man].

Item quendam librum pergameni *Miraculorum beate Marie* qui incipit in prima linea primi folii *Ad omnipotentis Dei*.

Item alium librum papiri qui loquitur de terra sancta Egipti, et^a *de vitis patrum* qui incipit in prima linea primi folii [add al man] *Clemens episcopus seruus seruorum* [fin add al man].

Item alium librum papiri qui ut dicitur nominatur *Summa Confessorum* qui incipit in II° folio in prima linea [add al man] *In primis debet interrogare* [fin add al man].

Item alium librum pergameni qui dicitur esse *speculum ecclesie* editum per fratrem vgonem Cardinalem qui incipit^c ^din primo^d folio in prima linea [add al man] *Incipit opusculum* et in II linea *Dicit apostolus* [fin add al man].

Item alium librum modice forme et modici^a valoris in pergameno scriptum qui dicitur esse *Summa de Matrimonio*.

Item alium librum^e modici valoris in quo sunt *constituciones Sabinensis* et quedam alia.

Item vnum alium librum pergameni modici valoris magistri Arnaldi de villa noua super *Regimine Sanitatis*, qui incipit in prima linea primi folii [add al man] ¶ *Comença lo libre de conseruatio* [fin add al man].

Item vnum alium librum pergameni modici valoris super *exposicionibus legum gotarum* qui incipit in primo folio in prima linea [add al man] *Incipiunt Romanarum legum expositiones* [fin add al man].

Item quendam alium librum papiri continentem *Summam Penitentie* fratris vgonis Cardinalis.

Item vnum alium librum ^amodicum et ^amodici valoris super *expositione misse*.

[f. 48r] Item vnum alium librum pergameni antiquum super quibusdam generalibus consiliis paparum antiquorum qui incipit in II folio in prima linea [add al man] *Canones generalium conciliorum* [fin add al man].

Item vnum librum papri vocatum *brochart* siue *itinerari*.

Item vnum librum *horarum beate Marie* cum ymaginibus aureis.

...

[F. 48v] Item inuenit dictus Raymundus Scuderii in porticu dicti hospicii que se tenet cum dictis camera et domo vocata la sala hec bona que secuntur videlicet

...

Item II° doctrinalia

Item vnum ebrart

Item vnam summam bernardinam

Item vnum Alexandrum

Item quosdam organos de colle.

^a *interlin* ^b *seq* cum cooperto rubeo ^c *seq* in III° *cancell* ^d *interlin al man*
^e *seq* pergameni *cancell*

APÈNDIX VI

ADG, D-161, f. 97-109: *L'onze de febrer del 1363 Ramon Escuder fa inventari de la casa on s'hostatgen els pobres de l'hospital de la Seu, en comparació amb un alte inventari de 1353, amb esment dels llibres, f. 105-106, i de la casa de la sagristia de Sant Gregori que tenia dit Verdaguer*

In dicta Camera vbi jacebat dictus condam hospitalarius

D-161 (olim M-8), fol. 105r: Item ^ain dicta camera etiam sunt scilicet^a vnus liber pergameni cum coopeto croceo qui intitulator *scintillari* venerabilis Bede presbiteri.

Item vnus liber pergameneus theologie qui incipit in primo folio et primo corondello *in hoc II° libro*.

Item inuenit^a quasdam *decretales*^b veteres modici valoris.

Item vnum librum cantuum pergameni cum cooperto albo.

Item vnum librum pergameneum antiquum qui incipit *de legis latoribus*.

Item *summam* vocatam Magistri *Johannis balleti* in pergameno.^c

Item quendam librum papiri qui incipit in prima linea *Incipit speculum ecclesie*.

Item quendam librum papiri medicine qui dicitur fuisse Petri Michaelis hospitalerii.

[F. 105v] Item quendam librum pergameni sermonum dominicalium cum cooperto rubeo.

Item quendam librum papiri qui dicitur esse *summa Magistrorum* parisius compilata.

Item quendam librum pergamenorum *Miraculorum beate Marie* qui incipit in prima linea primi folii *Ad omnipotentis Dei*.

Item alium librum papiri qui loquitur de terra sancta Egipti et *de vitis patrum*.

Item alium librum papiri qui dicitur nominari *Summa Confessorum*.

Item alium librum pergameni qui dicitur esse *speculum ecclesie* editum per fratrem vgonem Cardinalem.

Item vnum librum alium modice forme et valoris in pergameni qui dicitur esse *Summa de Matrimonio*.

Item alium librum pergameni modici valoris in quo sunt *Constitutiones Sabinensis* et quedam alia.

Item vnum librum pergameni modici valoris Magistri Arnaldi de Villanoua super *Regimine Sanitatis*.

Item vnum librum pergameni modici valoris super *exposicionibus legum gotarum*.

Item quendam librum papiri continentem *Summam Penitentie* fratris Vgonis Cardinalis.

Item I librum modicum et modici valoris super *exposicione misse*.

Item vnum librum pergameni antiquum super quibusdam generalibus consiliis paparum antiquorum.

[*Libres de Bernat Verdaguer*]

[*F. 106v*] Item dictus manumisor inuenit tam in dico hospicio quam extra vltra bona superius contenta et expressata bona que secuntur, que omnia dicebantur fuisse et esse dicti Bernardi Verdaguerii et ad eum tempore sue mortis pertinere:

Primo quosdam organos de colle parui valoris.

Item vnum librum papireum parui valoris vocatum *Summa Nemausensis*.

Item vnum alium librum papiri vocatum brochard siue *Itinerari*.

Item alium librum papiri medicine vocatum *thesaurum pauperum*.

...

Item vnum librum pergameni horarum beate Marie cum ymaginibus aureis.

^a *interlin* ^b *seq veredes cancell* ^c *Seq* Item quendam librum papiri pergameni papiri vocatum *summam magistri Johannis belleti cancell*

SIGLES UTILITZADES

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó

ACG = Arxiu Capitular de Girona

ADG = Arxiu Diocesà de Girona

AHG = Arxiu Històric de Girona

AHMG = Arxiu Històric Municipal de Girona

AIEG = 'Anales del Instituto de Estudios Gerundenses' / 'Annals de l'Institut d'Estudis Gironins', Girona 1946 ss.

ASF = Arxiu de Sant Feliu de Girona

- AVOMO = *Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia*
- BEV = Biblioteca Episcopal de Vic
- BL = British Library
- BNF = Bibliothèque Nationale de France
- BNM = Biblioteca Nacional de Madrid
- BRALB = *Boletín de la Academia de Buenas Letras de Barcelona / Butlletí de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*
- BUB = Biblioteca de la Universitat de Barcelona
- CatCar = *Catalunya Carolíngia*, obra fundada per R. d'Abadal i de Vinyals i dirigida per Josep M. Font i Rius i Anscari Mundó, vol. V, *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada. Primera i Segona Part*, a cura de Santiago SOBREQUÈS I VIDAL, Sebastià RIERA I VIADER, i Manuel ROVIRA I SOLÀ, revisat i completat per Ramon ORDEIG I MATA, Barcelona, I. E. C., 1-344 [docs, 1-386], i 345-696 p. [docs. 387-630 + VII falsos].
- Clm = Codex latinus monacensis
- CRV = Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ (+). *El Cartoral de Rúbriques Vermelles de Pere de Rocabertí, bisbe de Girona (1318-1324)*, a cura de Jaume DE PUIG I OLIVER i Albert SERRAT I TORRENT. Barcelona: Fundació Noguera (Diplomataris, 46) 2009, 808 p.
- D = ADG, Manuals de col·lacions de beneficis
- DS = *Dictionnaire de Spiritualité*
- DTC = *Dictionnaire de Théologie Catholique*
- EUC = *Estudis Universitaris Catalans*
- FTC = Facultat de Teologia de Catalunya
- G = ADG, Registrum Notularum
- GLORIEUX = P. GLORIEUX. *Répertoire des Maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle, I-II*. Paris: Vrin 1933-1934.
- HLF = *Histoire Littéraire de la France*
- HUG = Josep CANAL I ROQUETA, Eduard CANAL I DE DIEGO, Josep M. NOLLA I BRUFAU, Jordi SAGRERA I ARADILLA, *Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica*, 11 volums publicats. Girona: Ajuntament de Girona 1995-2008.
- HURTER = Hugo HURTER, *Nomenclator litterarius Theologiae Catholicae*. Innsbruck 1903-1913, 5 volums.
- MALLORQUI = Elvis MALLORQUÍ. *Col·lecció diplomàtica de Sant Pere de Galligants (911-1300)*, 2 vols. Barcelona: Fundació Noguera 2013 (Col·lecció Diplomataris 64-65).
- MARTÍ = Ramon MARTÍ. *Col·lecció Diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*. Barcelona: Fundació Noguera (Diplomataris) 1997, 605 p.
- M = ADG, Manuals de col·lacions de beneficis
- PA = ADG, Pia Almoïna
- PAM = Publicacions de l'Abadia de Montserrat
- PL = *Patrologia Latina*
- PM = Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ. *Pergamins de la Mitra (891-1687)*. Arxiu Diocesà de Girona, Girona, Generalitat de Catalunya. Servei d'Axius – Diputació de Girona. Patronat Francesc Eiximenis, 1984, 191 p.
- RAH = Real Academia de la Historia [Madrid]

RIUS SERRA = J. RIUS SERRA, "Cartes antigues de Sant Martí Sacosta", dins *AST*, 4 (1928), 343-394.

Sant Daniel = Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona (924-1300)*. Barcelona: Fundació Noguera (Diplomataris, 11), 1997, 723 p.

U = ADG, Registrum Litterarum

UAB = Universitat Autònoma de Barcelona